

E. ABMA

Boer en Standsorganisatie
een regionaal-quantitatieve analyse

(Participation of Farmers in Farmers' Unions)
a summary in English

Bulletin no. 2

AFDELING SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE LANDBOUWHOGESCHOOL
WAGENINGEN

1955

E- 128463

INHOUD

§ 1. Inleiding	3
§ 2. Provinciale cijfers	5
§ 3. Cijfers per landbouwgebied	8
§ 4. Factoren die de mate van organisatie beïnvloeden	12
§ 5. De aantalsverhouding tussen K. N. L. C., N. C. B. T. B. en K. N. B. T. B.	20
Samenvatting	23
Aantekeningen	24
Summary: Participation of farmers in farmers' unions	25
Bijlagen	
Cartogrammen	

BOER EN STANDSORGANISATIE

Een regionaal-quantitatieve analyse

§ 1. Inleiding

Uit verschillende agrarisch-sociografische onderzoeken uit de laatste jaren is gebleken, dat de deelneming van grondgebruikers aan organisaties op het gebied van de landbouw van streek tot streek sterk uiteenloopt en dat er in dit opzicht een samenhang bestaat met de grootte van het bedrijf ¹⁾. Daar echter de bestaande studies één of slechts enkele gemeenten omvatten, terwijl toch uitgebreider onderzoek de waarde van de gevonden resultaten sterk zou doentoenemen, zochten wij naar mogelijkheden om voor een groter gebied, liefst voor het gehele land, gegevens te verzamelen. Het aantal grondgebruikers is in Nederland voor bepaalde tijdstippen nauwkeurig bekend, zowel per grootteklasse als per landbouwgebied. Wanneer wij nu konden achterhalen, hoeveel leden één of enkele organisaties per grootteklasse en per gebied telden, konden wij bij benadering zeggen, welk percentage van de boeren aldus was georganiseerd.

Uit de talrijke organisaties in de landbouw moest een keuze worden gedaan. De voorkeur ging uit naar een vorm van organisatie, die overal in den lande voorkomt en waar eigenlijk iedere grondgebruiker lid van zou kunnen zijn. Deze voorwaarde betekende dat alle organisaties, die uitsluitend op de veehouderij of de akkerbouw zijn gericht, afvielen en dat uiteindelijk slechts de standsorganisaties (KNLC, KNBTB en NCBTB) en in zekere zin de aankoopcoöperaties in aanmerking zouden komen. Twee redenen waren doorslaggevend voor de keuze van de standsorganisatie. Praktisch is het veel eenvoudiger de bedrijfsgrootte van de leden van standsorganisaties te achterhalen, omdat de contributie voor deze organisaties wordt bepaald op grond van de bedrijfsgrootte en de ledenregisters derhalve gegevens over de bedrijfsgrootte bevatten. Vooral echter verdienen de standsorganisaties de voorkeur, omdat zij een centrale plaats in het agrarisch verenigingsleven innemen. De standsorganisaties in ons land zijn de oudste van onze agrarische organisaties; op hun initiatief zijn vele andere organisaties, zoals coöperaties, stamboeken, fokverenigingen e.d. tot stand gekomen. Zij zijn de organisaties die de algemene belangen van de boerenstand behartigen, die als werkgeversvertegenwoordiging deel uitmaakten van de Stichting voor de Landbouw en die thans met de landarbeidersbonden de kern vormen van het Landbouwschap. Er is derhalve juist voor deze organisaties gerede aanleiding de vraag te stellen, in welke mate zij degenen, wier belangen zij verdedigen, in hun gelederen weten op te nemen.

Ten einde na te gaan of het praktisch mogelijk was de gewenste gegevens te verzamelen werd eerst als proef een onderzoek gedaan in de provincie Gelderland. In het voorjaar van 1953 werd contact opgenomen met drie, in Gelderland werkzame standsorganisaties. Gezien de gunstige ervaringen die wij opdeden, zowel wat de medewerking van de organisaties als wat de mogelijkheid aanging, de leden in grootteklassen per landbouwgebied te rangschikken, werd besloten het onderzoek uit te breiden tot het gehe-

le land. Overal ondervonden wij vlotte medewerking en waar het tenslotte niet mogelijk bleek de bedrijfsgrootte-gegevens aan de ledenregisters te ontleen, werd met succes de hulp ingeroepen van de besturen der plaatselijke afdelingen of van de bureaux der voedselcommissarissen. Ruim 90% der leden werd geteld tussen April en September 1953. Voordat echter de laatste gegevens binnen waren, was ruim een jaar verstreken.

Bij de indeling in grootteklassen is als benedengrens 1 hectare aangenomen. Leden met minder dan 1 ha zijn wel geteld, maar niet in de verwerking van het materiaal opgenomen en men dient dus wel te bedenken, dat de in dit bulletin vermelde aantallen uitsluitend betrekking hebben op grondgebruikers met minstens 1 ha grond 2).

Vervolgens werden vijf grootteklassen onderscheiden:

1 - 4.99 ha, 5 - 9.99 ha, 10 - 14.99 ha, 15 - 29.99 ha, 30 ha en meer. Een indeling als deze blijft altijd min of meer willekeurig, maar op grond van het vermoeden dat er een nauw verband tussen lidmaatschap van een standsorganisatie en bedrijfsgrootte zou blijken te bestaan en dus een te grove indeling naar grootteklasse bezwaren op zou leveren, meenden wij niet met de door het Centraal Bureau voor de Statistiek veel gebezigde indeling met de grootteklassen 10 - 20 ha en 20 - 50 ha te kunnen volstaan, doch onderscheidde wij ook nog een grootteklasse van 10 - 15 ha. Gezien echter het feit, dat de landbouwgebieden als regionale teleenheid werden benut, konden wij naar boven toe niet te veel grootteklassen onderscheiden, omdat anders de aantallen per grootteklasse te gering zouden zijn voor statistische verwerking.

De groepering van de leden per landbouwgebied lag voor de hand. Een bewerking van de gegevens per gemeente zou onevenredig veel tijd hebben gevegd, terwijl provinciale cijfers te weinig de verscheidenheid in onze agrarische structuur en daarmee mogelijk ook in de verenigingsactiviteit tot uitdrukking zouden brengen 3).

Om te weten welk deel van de boeren georganiseerd is, moeten wij niet alleen het aantal leden kennen, maar ook de totaalcijfers voor alle categorieën van grondgebruikers. Voor 1950 zijn deze nauwkeurig bekend uit de Landbouwtelling, maar een, zij het gering, bezwaar is, dat wij ons materiaal verzamelden in 1953 4). Voor dat jaar staan ons uit de Landbouwinventarisatie echter alleen de cijfers voor de grondgebruikers met als hoofdberoep land- of tuinbouwer ter beschikking. Hoewel het ons nuttig leek het aantal leden van standsorganisaties ook uit te drukken in een percentage van alle grondgebruikers, dient men wel te bedenken dat grondgebruikers wier hoofdberoep niet land- of tuinbouwer is, er veelal niet over denken lid van een standsorganisatie te worden. Voor landarbeiders, ook al hebben zij meer dan 1 ha grond in gebruik, ligt het lidmaatschap van een landarbeidersbond meer voor de hand. Niet-agrariërs zoals winkeliers, handelaren, expeditie-e.d. die nog wat grond bewerken, zullen eerder lid van een andere vakorganisatie zijn dan van de agrarische standsorganisatie. Het komt ons daarom juist voor de mate van georganiseerdheid uit te drukken in een percentage van de categorie grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer, daar de overgrote meerderheid der leden uit deze categorie wordt gerecruteerd 5).

§ 2. Provinciale cijfers

Alvorens aan een beschouwing over de landbouwgebieden te beginnen is het ter oriëntering gewenst, een kort overzicht te geven van het absolute en relatieve aantal georganiseerde grondgebruikers per provincie. Tabel I vermeldt het absolute aantal leden voor de provincies per grootteklasse en voor alle grootteklassen boven 1 ha tezamen.

Provincie	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30 ha e. m.	Totaal
Groningen	830	819	819	1876	1891	6.235
Friesland	2347	3412	2079	3616	2025	13.479
Drente	1704	2784	2127	2567	393	9.575
Overijssel	2893	5260	2842	2698	575	14.268
Gelderland	6010	6640	2939	2370	497	18.456
Utrecht	565	779	824	1431	205	3.804
Noord-Holland	4908	1919	1526	2880	956	12.189
Zuid-Holland	3228	1114	1234	2813	1059	9.448
Zeeland	1988	1156	825	1283	1142	6.394
Noord-Brabant	6042	11456	5900	3205	674	27.277
Limburg	5189	5171	2085	1358	269	14.072
NEDERLAND	35704	40510	23200	26097	9686	135.197

Tabel I. Aantal leden van standsorganisaties per provincie en per grootteklasse
(Number of members of farmers' unions by province and size of farm).

Hoewel deze cijfers op zichzelf niets zeggen over de mate van georganiseerd zijn, worden zij hier vermeld om een indruk te geven van het aantal leden van de gezamenlijke standsorganisaties en omdat later nog de verdeling van de leden over de drie organisaties ter sprake zal komen. Thans echter gaat het om de vraag, hoeveel procent ieder van de hier vermelde aantallen uitmaakt van het totaal aantal grondgebruikers in de betreffende grootteklasse. De in Tabel II vermelde percentages worden verkregen, wanneer men uitgaat van het totaal aantal grondgebruikers in 1950 met meer dan 1 ha land; Tabel III vermeldt de percentages die men verkrijgt, wanneer men uitgaat van het aantal grondgebruikers in 1953 met hoofdberoep land- of tuinbouwer.

Zowel uit Tabel II als uit Tabel III blijkt duidelijk dat nog vele grondgebruikers niet zijn georganiseerd; van alle grondgebruikers in Nederland ligt het percentage georganiseerden tussen 56 en 64%.

In de eerste plaats valt op, hoe met het toenemen van de bedrijfs-grootte het percentage georganiseerde boeren sterk toeneemt en in de tweede plaats hoezeer de provincies verschillen in organisatiegraad vertonen. Limburg en Noord-Brabant zijn veruit het sterkst georganiseerd; Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland het minst. De provincies Friesland, Noord-Holland en Zeeland komen ook nog boven het landsgemiddelde, Groningen, Drente en Overijssel vallen er net onder.

Provincie	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30 ha e. m.	Totaal
Groningen	17	37	55	71	99	48
Friesland	29	66	84	84	100	61
Drente	28	55	65	77	83	52
Overijssel	26	56	69	78	84	50
Gelderland	27	54	68	68	61	43
Utrecht	21	45	62	69	71	47
Noord-Holland	49	59	76	82	94	61
Zuid-Holland	30	34	50	73	85	44
Zeeland	39	57	74	80	86	57
Noord-Brabant	49	82	100	86	79	74
Limburg	59	87	100	85	85	75
NEDERLAND	35	63	76	77	89	56

Tabel II. Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het totaal aantal grondgebruikers per provincie en per grootteklasse.

(Number of members of farmers' unions in percentages of the total number of land cultivators by province and size of farm).

Provincie	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-30 ha	30 ha e. m.	Totaal
Groningen	29	37	56	72	99	56
Friesland	40	66	86	85	100	69
Drente	45	54	67	74	77	59
Overijssel	42	56	71	71	77	57
Gelderland	37	55	71	70	68	51
Utrecht	29	46	64	72	78	53
Noord-Holland	56	59	79	83	94	66
Zuid-Holland	36	35	52	74	89	48
Zeeland	56	60	75	81	91	68
Noord-Brabant	72	81	100	87	87	84
Limburg	80	88	91	89	88	85
NEDERLAND	49	63	78	78	93	64

Tabel III. Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het totaal aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer per provincie en per grootteklasse.

(Number of members of farmers' unions in percentages of the total number of land cultivators, whose main occupation is farmer or horticulturist, by province and size of farm).

Wanneer we echter de mate van georganiseerdheid voor iedere grootteklasse afzonderlijk beschouwen, blijft de zojuist gesignaleerde volgorde niet dezelfde. In de grootteklasse van 1 - 5 ha zijn vooral de provincies Utrecht en Groningen weinig georganiseerd, voor de grootteklassen van 5 - 10 en van 10 - 15 ha staan Groningen en Zuid-Holland onderaan; boven 15 ha sluit Gelderland de rij. Daarentegen blijken Noord-Brabant en Limburg juist in de drie lagere grootteklassen veruit het best te zijn georganiseerd;

in de grootteklasse van 15 - 30 ha blijken Friesland, Noord-Holland en Zeeland ongeveer even sterk te zijn georganiseerd, terwijl boven de 30 ha Groningen, Friesland, Noord-Holland en Zeeland bovenaan staan en Brabant, Limburg en Zuid-Holland achteraan komen.

Een ander in het oog springend verschijnsel in de beide tabellen is, dat terwijl in de meeste provincies met het toenemen van de bedrijfsgrootte het percentage georganiseerden toeneemt, het organisatie-maximum voor Noord-Brabant en Limburg wordt bereikt in de grootteklasse van 10 - 15 ha. Dit staat vooral in scherp contrast tot het verloop in de provincie Groningen, die bij toenemende grootte van de groep van de minst georganiseerde provincies opklimt tot de groep van de meest georganiseerde provincies. Ter verklaring van de geconstateerde verschillen menen wij de volgende hypothesen te mogen opstellen:

- 1) om verschillende redenen (financiële draagkracht, organisatie-talent, bredere belangstelling, grotere ontwikkeling) zullen in het algemeen de grotere boeren eerder lid van een standsorganisatie zijn dan de kleinere, tenzij kruisende invloeden zich doen gelden;
- 2) één van deze kruisende invloeden is het lidmaatschap van de R.K. kerk, dat men ongetwijfeld in – direct of indirect – verband moet brengen met het hoge percentage georganiseerden in de provincies Limburg en Brabant;
- 3) waar het, zoals in Groningen, vooral de grote boeren zijn die de toon aangeven en een stempel drukken op bedrijfsvoering en levensstijl, zullen de kleine boeren zich moeilijk bij die organisaties aansluiten, waar de groten sterk zijn vertegenwoordigd;
- 4) omgekeerd zullen de groten zich van die organisaties afwenden – althans de neiging daartoe hebben – waar het de kleine boeren zijn die op deze organisaties hun stempel drukken.

In hoeverre worden nu deze hypothesen door andere feiten bevestigd of weerlegd? Wij hebben ons allereerst afgevraagd, of niet alleen in Noord-Brabant en Limburg, maar ook in de andere provincies de R.K. boeren en tuinders sterker zijn georganiseerd dan hun niet-R.K. collega's. Uit Tabel IV blijkt dat dit in de meeste provincies inderdaad het geval is⁶⁾. Slechts Groningen en Zeeland vormen een uitzondering. Anderzijds treedt uit Tabel IV ook duidelijk naar voren dat in de verschillende provincies de katholieke boeren niet in gelijke mate zijn georganiseerd. Dit houdt in dat ook al zullen wij aan de godsdienstfactor een belangrijke invloed moeten toekennen, andere invloeden niet verwaarloosd mogen worden. In § 4 komen wij hier nader op terug.

De veronderstelling dat veel kleine boeren onder de leden de grote afstoten en veel grote de kleine boeren, wordt in Tabel V nader onderzocht. Daarin zijn resp. alle grondgebruikers, alle grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer, en alle georganiseerden op 100 gesteld en wordt vervolgens nagegaan voor genoemde groepen, hoe zij verdeeld zijn over drie grootteklassen.

	percentage georganiseerden van		percentage
	alle grondgebr.	R. K. grondgebr.	R. K. grondgebr.
Groningen	48	48	4
Friesland	61	71	5
Drente	52	55	4
Overijssel	50	58	31
Gelderland	43	51	30
Utrecht	47	62	36
Noord-Holland	61	73	44
Zuid-Holland	44	52	27
Zeeland	47	44	25
Noord-Brabant	74	77	92
Limburg	75	75	99
Nederland	56	67	40

Tabel IV. De mate van organisatie onder alle grondgebruikers en onder katholieke grondgebruikers per provincie.
(The degree of organization amongst all land cultivators and amongst catholic land cultivators by province).

Opvallend is hoe in Groningen de georganiseerden vooral boeren zijn met meer dan 15 ha (60%). De grondgebruikers met 1-5, maar ook met 5-15 ha, zijn in de standsorganisatie sterk ondervertegenwoordigd.

We zien hoe er in de provincies Noord-Brabant, Limburg en ook in Gelderland, in tegenstelling tot Groningen, relatief weinig bedrijven met meer dan 15 ha zijn en dat dit juist de provincies zijn waar onder de leden de boeren met meer dan 15 ha nauwelijks sterker vertegenwoordigd zijn dan onder alle grondgebruikers en waar het organisatiepercentage per grootteklasse het hoogst is bij 10 - 15 ha (zie Tabellen II en III). De standsorganisaties in deze provincies bestaan voor 84 - 88 % uit boeren met minder dan 15 ha.

In hoeverre deze verschijnselen zich ook in kleinere regionale eenheden voordoen zullen wij thans nader onderzoeken aan de hand van de gegevens per landbouwgebied.

§ 3. Cijfers per Landbouwgebied

Daar misschien niet alle lezers vertrouwd zullen zijn met de indeling van Nederland in landbouwgebieden, wordt in Bijlage I een overzicht gegeven van de namen der landbouwgebieden per provincie, terwijl met behulp van corresponderende nummers de landbouwgebieden op de overzichtskaart kunnen worden teruggevonden.

Cijfers voor de landbouwgebieden worden in Bijlage II vermeld. Aan de tekst zijn verder cartogrammen toegevoegd, waaruit gemakkelijk is af te leiden tussen welke grenzen het percentage georganiseerden per landbouwgebied en per grootteklasse ligt. Evenwel zijn de grootteklassen 15 - 30 ha en 30 ha en meer in de cartogrammen samengevoegd, omdat in vele landbouwgebieden het aantal bedrijven met meer dan 30 ha gering is.

Bij het samenstellen van de cartogrammen I t/m VII is er van

	Groningen				Friesland			
	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.
1) alle grondgebruikers	37	28	35	100	36	35	29	100
2) land- of tuinbouwers	26	33	41	100	30	39	32	100
3) leden standsorganisatie	13	26	60	100	17	41	42	100
	Drente				Overijssel			
	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.
1) alle grondgebruikers	33	46	21	100	39	47	14	100
2) land- of tuinbouwers	24	52	25	100	28	54	18	100
3) leden standsorganisatie	18	51	31	100	20	57	23	100
	Gelderland				Utrecht			
	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.
1) alle grondgebruikers	51	39	10	100	33	37	30	100
2) land- of tuinbouwers	44	44	11	100	27	41	32	100
3) leden standsorganisatie	33	52	16	100	15	42	43	100
	Noord-Holland				Zuid-Holland			
	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.
1) alle grondgebruikers	51	26	23	100	50	26	24	100
2) land- of tuinbouwers	47	28	25	100	46	28	25	100
3) leden standsorganisatie	40	28	33	100	34	25	41	100
	Zeeland				Noord-Brabant			
	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.
1) alle grondgebruikers	46	28	26	100	34	54	12	100
2) land- of tuinbouwers	38	33	30	100	26	60	13	100
3) leden standsorganisatie	31	41	38	100	22	64	14	100
	Limburg				NEDERLAND			
	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.	1/5 ha	5/15 ha	> 15 ha	tot.
1) alle grondgebruikers	46	43	10	100	42	40	18	100
2) land- of tuinbouwers	39	50	11	100	35	44	21	100
3) leden standsorganisatie	37	52	12	100	26	47	26	100

Tabel V. Procentuele verdeling van alle grondgebruikers, grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer en leden van standsorganisaties naar grootteklasse per provincie en voor 't Rijk.

(Percentage distribution of three groups of land cultivators by size of farm for each province and for the country.)

1) all land cultivators; 2) all land cultivators whose main occupations is farmer or grower; 3) members of farmers' unions.

uitgegaan, dat de mate van organisatie het best wordt aangegeven door uit te gaan van het aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer. In de cartogrammen II en IV t/m VII wordt daarom aangegeven tussen welke grenzen het percentage georganiseerden ligt voor de onderscheiden grootteklassen, in procenten van het aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer. Ter vergelijking met het totaal aantal grondgebruikers zijn hieraan de cartogrammen I en III toegevoegd, aangevende welk percentage van alle grondgebruikers, resp. van alle grondgebruikers in de grootteklasse van 1 - 5 ha georganiseerd zijn.

Wij laten allereerst een overzicht van de mate van organisatie in de landbouwgebieden per provincie volgen.

In Groningen is een evengrote variatie in de mate, waarin de boeren zijn georganiseerd als in de aard van de landbouw. De best georganiseerde gebieden zijn de Woldstreek, de Veenkoloniën en de Centrale Bouwstreek; zeer slecht georganiseerd is Goorecht (dat slechts de gemeente Haren omvat). Ook het Zuidelijk Westerkwartier is niet bijzonder sterk georganiseerd. De meeste andere landbouwgebieden zijn voor 45 tot 55% georganiseerd.

In Friesland zijn vooral de Veenweide- en de Kleiweidestreek sterk georganiseerd, maar ook de Kleibouwstreek en De Wouden zijn aanzienlijk sterker georganiseerd dan de meeste landbouwgebieden in Groningen,

In Drente zijn het vooral de drie Noordelijke Randgemeenten die beneden het provinciaal gemiddelde blijven, terwijl het Zand- en Veengebied in organisatiegraad tussen het Drentse Zandgebied en de Groninger Veenkoloniën in staat.

Ook Overijssel vertoont een vrij gelijkmatig beeld, met een minimum aan organisatie in het Noord-Westen, en, wanneer we de N.O.P. buiten beschouwing laten, een maximum in de IJsselstreek.

Gelderland daarentegen is weer een provincie met uitersten. Het Rijk van Nijmegen is zeer sterk georganiseerd, terwijl hier de IJsselstreek en de Graafschap goed aansluiten bij Overijssel. Zeer slecht georganiseerd zijn de landbouwgebieden tussen de grote rivieren, terwijl ook de meeste landbouwgebieden op de Veluwe beneden het provinciaal gemiddelde blijven.

Utrecht vertoont eveneens vrij grote contrasten. Het Eemland, overwegend protestants-christelijk georganiseerd, steekt ver boven alles uit, terwijl het Zandgebied, hoewel beter georganiseerd dan de meeste van de aangrenzende Veluwe landbouwgebieden, de rij sluit. De andere landbouwgebieden variëren in organisatiepercentage van 45% in het Kleigebied van de IJssel en Oude Rijn tot 53% in de Lopikerwaard.

Noord-Holland vertoont weer minder diepte- en hoogtepunten. In het algemeen zijn het vooral de noordelijke landbouwgebieden, waaronder ook de uitgesproken tuindersdistricten, die goed zijn georganiseerd, terwijl naar het Zuiden toe, en vooral bezuiden het IJ, het organisatiepercentage lager ligt. Slechts het Gooiland wijkt sterk af en komt meer overeen met de Veluwe dan met de rest van Noord-Holland.

Voor Zuid-Holland vonden we een veel geringere organisatie dan in Noord-Holland. Bezien we echter de cartogrammen, dan blijkt dat de noordelijke en westelijke landbouwgebieden zich zeker niet

ongunstig onderscheiden van de aangrenzende landbouwgebieden in Noord-Holland en Utrecht. Het Land van Gouda en Woerden is zelfs zeer sterk georganiseerd, terwijl Rijnland en het Noordelijk klei- en veengebied aanzienlijk boven het provinciaal gemiddelde uitkomen. Naarmate men echter dichterbij de grote rivieren komt, daalt het percentage georganiseerden en hoewel niet zo laag als in Gelderland tussen de grote rivieren, sluit het Zuid-hollandse rivierengebied daar toch min of meer bij aan.

Komen we ten Zuiden van de grote rivieren, dan stijgt het organisatiepercentage zeer snel, zowel in Zeeland als in Noord-Brabant. Slechts het Land van Heusden en Altena sluit volkomen aan bij Bommelerwaard en Tielerwaard. Zeeland behoort tot de beter georganiseerde provincies en alleen Zuid-Beveland blijft beneden de 50%, terwijl Tholen en Sint Philipsland bijna het provinciaal gemiddelde halen.

In Noord-Brabant is doorgaans meer dan 70% van alle grondgebruikers georganiseerd. Slechts het Land van Heusden en Altena steekt af bij de rest van Brabant. De invloed van het rivierengebied schijnt zich echter ook uit te strekken over de Maaskant, want hoewel zeer overwegend katholiek, is het in vergelijking tot de andere katholieke landbouwgebieden vrij zwak georganiseerd. Limburg omvat slechts twee landbouwgebieden, beide geheel katholiek, maar niettemin sterk contrasterend. In Noord-Limburg zijn van alle grondgebruikers 82% georganiseerd, in Zuid-Limburg 63%.

De twee nieuwe landbouwgebieden, de Wieringermeer en de Noordoostpolder, zijn zeer sterk georganiseerd. Het berekenen van een organisatiepercentage voor de Noordoostpolder is echter zeer moeilijk, omdat zowel het aantal bedrijven als het aantal leden van de standsorganisaties nog steeds toeneemt; waarschijnlijk zijn de gevonden percentages iets te laag, indien de plaatselijke afdelingssecretarissen de namen van de nieuwe leden slechts af en toe aan de gewestelijke ledenadministratie doorzenden.

Deze summiere beschrijving is al voldoende om te laten zien, dat inderdaad de bedrijfsgrootte en het behoren tot een bepaald kerkgenootschap, in het bijzonder tot de R.K. kerk, van grote invloed zijn op de mate van organisatie. Maar ook blijkt duidelijk uit de grote variatie, dat tal van andere factoren een rol spelen. Hoewel voor een uitgebreid onderzoek binnen het kader van dit geschrift geen plaats is, mogen hier toch enkele opmerkingen worden gemaakt over de verschillende factoren die van betekenis zouden kunnen zijn. Nader onderzoek is echter nodig om tot definitieve conclusies te kunnen komen.

§ 4. Factoren die de mate van organisatie beïnvloeden

In het voorgaande is gewezen op de mogelijk grote invloed van bedrijfsgrootte en kerkelijke gezindte op de mate, waarin de grondgebruikers zijn georganiseerd. Wij zullen thans deze factoren nog eens afzonderlijk bespreken en daarbij nagaan, welke andere omstandigheden van betekenis zijn.

Bedrijfsgrootte. Zowel in de Tabellen II en III als in de

cartogrammen valt de toenemende organisatie bij toenemende bedrijfsgrootte op. Dit betekent dus dat de standsorganisaties niet in de eerste plaats aantrekkingskracht hebben voor de kleine boeren (1-5 ha). Ook wanneer men er rekening mee houdt dat er onder de grondgebruikers van 1 - 5 ha velen zijn, die de land- of tuinbouw slechts als nevenberoep uitoefenen, is nog maar de helft van alle grondgebruikers met 1 - 5 ha georganiseerd. Ter verklaring van dit verschijnsel zullen wij wel moeten bedenken dat het al of niet lid worden van een standsorganisatie berust op een individuele beslissing, op een motief, maar dat individuele beslissingen en motieven vaak sterk sociaal zijn beïnvloed. De motieven, waarom juist de kleine boer geen lid wordt van een standsorganisatie kunnen ten dele rationeel van aard zijn, zoals de kosten van het lidmaatschap, maar in vele gevallen lijkt het waarschijnlijk, dat juist het feit, dat de standsorganisatie een organisatie van „grote" boeren is, de kleine boeren, die zichzelf nauwelijks boer durven noemen, ervan weerhoudt, lid te worden. Daarnaast moet men wel bedenken, dat de sociaal-culturele achtergrond van de kleine boer een rem kan vormen. Zijn veelal geringere vakopleiding, zijn beperktere sociale contacten en de dagelijkse beslommeringen leiden er toe, dat hij zich niet gauw voor organisatie openstelt; dit geldt niet alleen voor de standsorganisatie. In dit verband ook moet er op worden gewezen dat wanneer kleine grondgebruikers, hoewel hun hoofdberoep wel in de landbouw ligt, daarnaast nog een nevenberoep uitoefenen, bijv. als melkrijder, ziekenfondsbede, grondwerker etc., dit er mede toe kan bijdragen dat enerzijds het gevoel van echt boer te zijn ontbreekt, anderzijds dat de belangstelling voor de landbouw verzwakt. Bovendien zal de kleine boer in het algemeen minder tijd hebben actief aan het organisatieleven deel te nemen. Verder onderzoek zal waarschijnlijk laten zien, dat de kleine boeren, die wel lid zijn van een standsorganisatie, in het algemeen meer onderwijs hebben gehad, maar bovendien sterker leven in het bewustzijn van boer te zijn.

Misschien zal men, op grond van een zwakke maatschappelijke positie, hebben verwacht dat juist de kleine boeren sterk georganiseerd zouden zijn. We moeten er echter op wijzen, dat de standsorganisatie oorspronkelijk in de eerste plaats een technische vereniging was en dat ook nu nog de algemene belangenbehartiging niet het enige werkterrein van de standsorganisatie is. Juist het feit, dat de standsorganisaties in den aanvang organisaties van „heren" waren, weerhield vele kleine boeren er van lid te worden. Hierin is in de loop der jaren verandering gekomen, maar het is nog niet zo lang geleden, dat in het N. O. des lands een bond van kleine boeren bestond. In dit verband wordt ook de hypothese plausibel dat naarmate de standsorganisatie is samengesteld uit grote boeren, de kleinere minder gauw lid worden. Zeer opvallend is dit verschijnsel in Groningen, vooral in Klein- en Nieuw-Oldambt. Het mag ook niet bevreemden dat het Zuidelijk Westerkwartier dat in agrarische structuur sterk met De Wouden in Friesland overeenkomt, zoveel minder is georganiseerd. De oorzaak hiervan zal waarschijnlijk hierin gelegen zijn dat de boer uit De Wouden zich in Leeuwarden bij de Friese Maatschappij van Landbouw veel beter op zijn gemak voelt dan de man uit het Zui-

delijk Westerkwartier in Groningen bij de Groninger Maatschappij van Landbouw. Het mag dan ook niet verbazen, dat de C. B. T. B. in het Zuidelijk Westerkwartier relatief sterk vertegenwoordigd is. Het verschijnsel dat de kleine boeren verhoudingsgewijs sterk achterblijven, doet zich niet voor alle standsorganisaties in gelijke mate voor. Vooral bij het K. N. L. C. heeft in tal van gebieden meer dan 60% van de leden een bedrijf van minstens 15 ha, amper 10% een bedrijf van minder dan 5 ha. Op deze onderlinge verschillen tussen de drie standsorganisaties komen wij in onze laatste paragraaf terug. Hier volstaan wij met er op te wijzen, dat, behalve in Groningen, in het bijzonder in een aantal landbouwgebieden in Noord- en Zuid-Holland en in Zeeland in het relatief achterblijven van de kleine boeren in de standsorganisatie zich duidelijk manifesteert.

Onze verklaring van de redenen waarom de kleine boer minder gauw er toe komt zich bij een standsorganisatie aan te sluiten, maakt tevens duidelijk waarom in het algemeen de grote boer wel lid is. Het hangt echter van de verdeling van de bedrijven over de grootteklassen af, wanneer iemand grote of kleine boer is. Opvallend is de opschuiving van de bovengrens van wat nog kleine boer is in de Groninger bouwstreek. Ook de boeren van 10 - 15 ha, die in de meeste zandstreken grote boer zijn, worden hier algemeen nog gerekend tot de kleine boeren. Het mag dan ook in overeenstemming met onze veronderstellingen worden geacht dat wat de grootteklasse van 10 - 15 ha betreft de Noordelijke Bouwstreek en het Oldambt tezamen met enkele landbouwgebieden langs de grote rivieren, de minst georganiseerde gebieden zijn.

Wij wezen er in § 2 reeds op dat toenemende bedrijfsgrootte niet in alle strekentoenemende mate van organisatie betekent. In Brabant en Limburg bleken de grondgebruikers in de grootteklasse van 10.- 15 ha de sterkst georganiseerden te zijn; terwijl de boeren van 5 - 10 ha in de mate van georganiseerd zijn slechts weinig verschillen van de boeren met meer dan 30 ha. Ook in Gelderland bleken de boeren met meer dan 30 ha niet de sterkst georganiseerde groep, hoewel toch beter georganiseerd dan de grondgebruikers met 5 - 10 ha. In Brabant blijkt dit verschijnsel zich vooral voor te doen in de Maaskant, het Land van Cuyck, de Meierij en de Zuidelijke en Oostelijke zandgronden, in Limburg voornamelijk in Noord-Limburg. In al deze landbouwgebieden valt slechts een gering percentage van alle bedrijven in de groep van 15 ha en meer. Waar meer grotere bedrijven voorkomen, zoals op de Noordwestelijke kleigronden of op de Westelijke zandgronden zijn daarentegen de grotere boeren sterker georganiseerd dan de kleinere. Het Land van Heusden en Altena neemt min of meer een tussenpositie in. Het percentage georganiseerden neemt toe tot de groep van 10 - 15 ha, om daarna vrijwel gelijk te blijven. Ook in Gelderland zien wij juist in de gebieden met veel kleinbedrijf, dat de boeren met meer dan 15 ha niet zo sterk zijn georganiseerd als de grondgebruikers met 10 - 15 ha (de Veluwe, zonder de Veluwzoom, het Rijk van Nijmegen, de Lijmers).

Ook in de Betuwe komt veel kleinbedrijf voor, maar hiet zijn de omstandigheden toch weer anders. Vele bedrijven in de grootteklasse 1 - 5 ha zijn namelijk geen landbouw- maar tuinbouwbedrijven. Voor de tuinbouw ligt uiteraard de ha-grens bij het bepalen

van de grootte van het bedrijf geheel anders. De meeste tuinbouw-bedrijven overschrijden niet de 5 ha, terwijl het niettemin vol-waardige bedrijven zijn. De tuinder op zo'n bedrijf kan gelijkge-steld worden met de boer op een landbouwbedrijf van behoorlijke omvang en er is voor hem geen enkele, algemeen geldende reden, niet lid te worden van een standsorganisatie, mits natuurlijk spe-ciale tuinbouwafdelingen bestaan. Wanneer wij nu een blik werpen op cartogram III of IV, zien wij, dat de typische tuinbouwgebie-den er meteen uitspringen als sterk georganiseerd (Westland, Westfriesland). In andere gebieden met een belangrijke tuinbouw zijn echter nog zoveel niet-tuinbouw bedrijven, of komen land- en tuinbouw zo vaak op één bedrijf voor (fruitteelt!) dat de groep van grondgebruikers daardoor veel heterogener wordt en de weinige grote boeren toch weer hun stempel op de agrarische samenle-ving drukken. Vandaar dat de streken langs de grote rivieren wat betreft de mate van georganiseerd zijn van de kleine grondgebrui-kers, zich niet of nauwelijks van de aangrenzende landbouwgebie-den onderscheiden. Waarschijnlijk mogen wij het wel zo stellen dat naarmate een gebied homogener is, zowel naar bedrijfsgroot-te als naar bedrijfstype, de kans op een sterke mate van organi-satie stijgt.

Is uit het voorgaande duidelijk gebleken, dat de bedrijfsgrootte een belangrijke factor is in de mate waarin men georganiseerd is, het is evenzeer duidelijk dat het niet de enige factor kan zijn, omdat daarvoor de verschillen in de mate van organisatie binnen één grootteklasse van streek tot streek te groot zijn. Noord-Hol-land en Zuid-Holland, Friesland en Utrecht komen wat hun be-drijfsgrootte en de verdeling van de bedrijven over de grootte-klassen betreft sterk overeen. Niettemin zijn Noord-Holland en Friesland veel sterker georganiseerd dan resp. Zuid-Holland en Utrecht. Sterker nog spreken de grote verschillen in de mate waarin de bedrijven van 1 - 5 ha zijn georganiseerd. Waar Bra-bant en Limburg als sterk georganiseerd opvallen, ligt het voor de hand te denken aan een invloed, die uitgaat van de overwegend R.K. kerkelijke gezindte.

Kerkgenootschap. Uit Tabel IV bleek, dat de R.K. boer sterker is georganiseerd dan de niet-R.K. grondgebruikers. Ter verklaring van dit verschijnsel zullen wij moeten bedenken, dat met uitzondering misschien van de Gereformeerde kerken geen kerk zo diep in het sociale leven ingrijpt als de R.K. kerk. In het bijzonder bestaat er tussen het organisatie-leven en de kerk een nauwe band en steeds wordt er op gewezen dat een vak- of stands-organisatie niet alleen de stoffelijke belangenbehartiging, maar ook het geestelijke, sociale en culturele welzijn moet dienen. Om ons thans te beperken tot de boerenstandsorganisatie wijzen wij er op, dat de plaatselijke afdelingen van de katholieke standsor-ganisatie steeds een pastoor of kapelaan als geestelijk adviseur hebben. Deze band tussen kerk en standsorganisatie mag zeker niet over het hoofd worden gezien bij de verklaring, waarom de katholieke boeren en tuinders sterker zijn georganiseerd dan de niet-R.K. boeren en tuinders ⁷⁾. De vraag of ook de gerefor-meerde grondgebruikers sterker dan de gemiddelde boer zijn ge-organiseerd kan aan de hand van ons materiaal niet beantwoord

worden, omdat wij, waar de C. B. T. B. ook vele hervormde leden telt, niet kunnen nagaan welk deel van de gereformeerde boeren georganiseerd is. Het lijkt echter weinig waarschijnlijk dat de gereformeerde grondgebruikers even sterk georganiseerd zijn als de katholieke boeren, gedeeltelijk wegens de verscheidenheid binnen de gereformeerde groep, anderzijds wegens de kerkelijk niet homogene samenstelling van de C. B. T. B. Wel lijkt het, met uitzondering van Groningen, niet waarschijnlijk dat veel gereformeerden van een andere organisatie dan de C. B. T. B. lid zijn.

Met de constatering dat vooral de katholieke boeren relatief sterker georganiseerd zijn is evenwel de grote mate van variatie waarin in de verschillende streken des lands de katholieken zijn georganiseerd, nog niet verklaard. In Tabel IV zagen wij dat terwijl wij voor Nederland als geheel een organisatie-percentages van 67 becijferden, de twee zuidelijke provincies en Noord-Holland en Friesland hier aanzienlijk bovenuit komen. Groningen en Zeeland daarentegen ver achteraan komen. Om beter inzicht in deze variatie te krijgen, hebben wij voor een aaneengesloten gedeelte van Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland eveneens nagegaan, welk percentage van de katholieke grondgebruikers georganiseerd is. (Tabel VI). Ook binnen dit beperkte en betrekkelijk homogene gebied zien wij een sterke variatie optreden. De verklaring er van is op grond van het ons beschikbare materiaal niet eenvoudig. Zeker is wel, dat andere factoren dan godsdienstige voor de variatie verantwoordelijk zijn. Zo zou men kunnen veronderstellen dat de mate van organisatie onder de R. K. boeren mede afhankelijk is van de omstandigheid of zij plaatselijk een grote of kleine minderheid vormen. Om dit te toetsen hebben wij nagegaan, welk percentage van de grondgebruikers R. K. is (zie de Tabellen IV en VI). Vergelijken wij deze uitkomsten met het percentage georganiseerde katholieke grondgebruikers, dan blijkt er echter geen samenhang te bestaan. Men lette bijvoorbeeld op Friesland in vergelijking met Drente, op het Noordwestelijke weidegebied in Utrecht enerzijds, de Lopikerwaard of het Land van Gouda en Woerden anderzijds. Hier is het percentage katholieke grondgebruikers ongeveer gelijk ($\pm 30\%$), doch het percentage katholieken dat georganiseerd is, loopt uiteen van 61 tot 100%. Omgekeerd kunnen wij ook landbouwgebieden vinden, waar de mate van organisatie ongeveer gelijk is, doch het R. K. aandeel in het totale der grondgebruikers sterk verschilt.

Hieruit kan men tevens afleiden, dat ter verklaring van de mate waarin een landbouwgebied georganiseerd is, men nauwelijks een verband mag zoeken tussen het percentage georganiseerde grondgebruikers en het percentage katholieke grondgebruikers.

Opgemerkt moet worden, dat voor Groningen en Zeeland de percentages georganiseerde katholieken hoger zijn dan wij in Tabel IV vermeldde, omdat zoals in de laatste paragraaf uiteengezet zal worden, een aantal katholieke boeren niet in de katholieke, doch in de algemene standsorganisatie is georganiseerd. Voor andere streken des lands kan dit verschijnsel echter nauwelijks de verkregen uitkomsten beïnvloeden. Andere factoren, die er mede toe kunnen bijdragen bovenvermelde variatie begrijpelijk te maken, mogen nu aan de orde komen.

	percentage georganiseerden van		percentage
	alle grondgebr.	R. K. grondgebr.	R. K. grondgebr.
UTRECHT			
Noordwestelijk weidegebied	43	61	30
Lopikerwaard	53	81	32
Kleigebied van IJssel en Oude Rijn	45	47	51
Kleigebied van de Kromme Rijn	51	57	62
NOORD-HOLLAND			
Middengewest	62	79	29
't Gein	59	78	35
Noordelijke Duinstreek	65	78	36
Noordelijk Westfriesland	65	76	50
Drechterland	64	79	55
Geestmerambacht	70	88	49
Noord-oostpolders	50	41	27
Meerlanden	54	61	36
ZUID-HOLLAND			
Noordelijk klei- en veengebied	56	53	72
Rijnland	56	75	39
Delf- en Schieland	48	75	28
Land van Gouda en Woerden	73	100	30
Krimpenerwaard	47	61	5
Rijn-, Delf-, Schielandse droogma- kerijen	43	58	20

Tabel VI. De mate van organisatie onder alle grondgebruikers en onder de katholieke grondgebruikers in een aantal landbouwgebieden.

(The degree of organization amongst all land cultivators and amongst the Roman Catholic land cultivators in a number of agricultural districts).

Koppeling van standsorganisatie en aankoopcoöperatie

In verscheidene streken van het land treffen we aan, dat de afdeling van de standsorganisatie tegelijk aankoopcoöperatie is. Hoe dit samenvallen van beide tot stand gekomen is en welke vorm het proces heeft aangenomen, doet er in dit verband minder toe; feit is dat vele grondgebruikers lid zijn van de standsorganisatie vanwege de kunstmest en het veevoer, omdat de standsorganisatie tegelijk aankoopcoöperatie is. Nergens treffen we dit systeem zo ver doorgevoerd aan als in Brabant en Limburg en naar onze mening is hierin dan ook voor een belangrijk deel de verklaring te zoeken dat zovelen georganiseerd zijn. Bevestiging van deze veronderstelling vinden we enerzijds in vele plaatsen in Drente, Overijssel en de Veenkoloniën, waar de standsorganisatie ook in de een of andere vorm verbonden is aan de coöperatieve aankoop van bedrijfsbenodigdheden; anderzijds in de in vergelijking tot Noord-Limburg geringere mate van organisatie in Zuid-Limburg, waar door een grotere welvaart van de boeren en door een vroeger deelnemen aan het marktverkeer de coöperatieve beweging een veel minder hoge vlucht nam.

Concurrerende organisaties.

Terwijl wij in de koppeling van aankoopcoöperatie aan standsorganisatie een voorbeeld hebben van een factor die stimulerend werkt op de mate van organisatie, mag de vraag worden opgeworpen of

niet andere organisaties gezien moeten worden als concurrerend met de standsorganisaties. Dit verschijnsel zal zich vooral voordoen in streken met een gespecialiseerde vorm van landbouwbedrijf, waarvoor de standsorganisaties geen aparte afdelingen hebben opgericht en waar dan gespecialiseerde verenigingen de plaats van de standsorganisatie innemen. Wij denken hier aan de verschillende vormen van tuinbouw en menen hiermee de geringe graad van organisatie in de Zuidhollandse bollen- en weidestreek te moeten verklaren. Maar ook elders vinden tuinbouwers vaak niet gemakkelijk de weg naar de standsorganisatie, tenzij - wij wezen hier reeds op - de tuinbouw zijn stempel op de gehele streek drukt. In het bijzonder voor de fruittelers bestaat de mogelijkheid tot toetreding tot de Nederlandse Fruittelers Organisatie, een vereniging die, hoewel niet te vergelijken met de standsorganisatie, toch voor vele fruittelers meer is dan enkel een technische organisatie. Men mag daarom de vraag opwerpen of niet vele fruittelers de standsorganisatie en de N.F.O. als alternatieven zien en slechts lid zijn, of van de een of van de ander. Indien dit zo zou zijn, mag de geringe mate van georganiseerd zijn in Zuid-Beveland ons niet verbazen, omdat de N.F.O. hier een 700 leden heeft. Ook in de Betuwe en de Tielerwaard heeft de N.F.O. honderden leden. Maar zelfs als we zouden aannemen dat geen van de leden van de N.F.O. lid is van een standsorganisatie en wij toch de N.F.O. bij de standsorganisaties zouden willen rekenen, zou in de meeste landbouwgebieden het percentage georganiseerden niet of slechts weinig stijgen, terwijl het in Zuid-Beveland met ruim 16%, in de Betuwe en de Tielerwaard met naar schatting 8% zou stijgen. Het is echter bekend, dat vele leden van de N.F.O. wel lid zijn van een standsorganisatie en daaruit mogen we afleiden dat de concurrerende invloed van de N.F.O. op de mate, waarin de land- en tuinbouwers georganiseerd zijn in de standsorganisaties, niet groot kan zijn. Hetzelfde geldt waarschijnlijk in nog sterkere mate voor de Vereniging voor Bedrijfsvrijheid in de Landbouw, de Bond van Landpachters en Hypotheekboeren, e.a.

Regionale factoren van sociaal-culturele aard

Ter verklaring van vele sociale verschijnselen die regionale verscheidenheid vertonen, neemt men gaarne zijn toevlucht tot het karakter van bevolkingsgroepen als causale factor. Er schuilt echter een groot gevaar in het verklaren van sociale verschijnselen, i. c. de deelneming aan de standsorganisatie, uit het groeps-karakter, omdat het groeps-karakter meestal juist uit de bestudeerde verschijnselen wordt afgeleid. Zo wordt de deelneming aan het verenigingsleven en in het bijzonder aan coöperaties vaak verklaard uit een collectivistische instelling van de bevolking, hoewel deze coöperativiteit juist één van de gronden was waarop men tot de vaststelling van het groeps-karakter kwam. Een reden waarom de Betuwse boer conservatief heet te zijn, is zijn gebrek aan belangstelling voor het verenigingsleven, maar het volgende moment wordt dit conservatisme gebruikt om het gebrek aan belangstelling voor het verenigingsleven te verklaren. Wanneer wij dan toch betekenis hechten aan regionale mentaliteitsverschillen, is dit op grond van het algemeen erkende feit, dat dergelijke ver-

schillen bestaan; dat inderdaad de Betuwse boer anders reageert dan zijn collega in Friesland. Ons bezwaar geldt echter het gevaar dat men bij de constatering van mentaliteitsverschillen ophoudt, in stede van verder te speuren naar omstandigheden, die mogelijk tot het ontstaan van deze verschillen hebben bijgedragen. Ofschoon weinig concreet onderzoek gedaan is naar de invloed van sociaal-culturele omstandigheden op de gedragingen van regionale bevolkingsgroepen, kunnen in verband met onze probleemstelling toch enige opmerkingen dienaangaande gemaakt worden. In het voorgaande werd reeds gewezen op de verschillen in organisatie tussen Noord-Holland en Friesland enerzijds en Zuid-Holland en Utrecht anderzijds. Nu is het bekend dat zowel de Friezen als de Noordhollanders zich in tegenstelling tot de bevolking van het Utrechts-Zuidhollandse weidegebied kenmerken door een meer rationalistische levenshouding, door een andere instelling tegenover nieuwe verschijnselen. Het verschijnsel van het zich formeel organiseren in verenigingen welke de behartiging van een of ander belang beogen, is een modern, rationeel verschijnsel, dat zich in de vorige eeuw in toenemende mate ging openbaren en nadien een grote vlucht heeft genomen. Tegenwoordig begint noch doet men zelden iets dan nadat men eerst een organisatie in het leven heeft geroepen. De veranderde omstandigheden dwingen er toe. Doch de mate waarin men zulks doet hangt af van de mate, waarin men zich aan de veranderde tijden heeft aangepast. Noord-Holland en Friesland hebben ook wat hun platteland betreft, altijd eerder het nieuwe aanvaard en bevorderd dan Zuid-Holland en Utrecht en nog steeds leeft in de laatstgenoemde provincies een meer traditionele instelling. De standsorganisaties, hoewel door de bovenlaag wel aanvaard, vormen er toch nog niet in die mate een integrerend deel van de landbouw als in Friesland en Noord-Holland. Het lijkt dan ook zeer aannemelijk, de instelling van de Fries en de Noordhollander ten opzichte van nieuwigheden in het algemeen, ook geldigheid toe te kennen tegenover het organisatieleven. Het is echter van minstens even groot belang te weten, welke omstandigheden het ontstaan van een dergelijke levenshouding bevorderen, maar waar wij binnen het kader van dit geschrift niet te diep op dit probleem kunnen ingaan, wenden wij ons thans liever tot de meer urgente vraag, welke omstandigheden er toe bijdragen dat in andere streken het verenigingsleven soms zo weinig ingang heeft gevonden. Eén blik op de bijgevoegde cartogrammen is voldoende om te zien dat er een vrijwel aaneengesloten gebied van geringe organisatie is, dat zich uitstrekt van het oostelijke rivierengebied en de Veluwe langs de grote rivieren naar de Zuidhollandse eilanden. Hoewel dit gebied noch geografisch noch sociaal-cultureel homogeen is, mogen we wel veronderstellen dat een combinatie van factoren zoals geografisch isolement en daardoor weinig contact met de buitenwereld, een geringe ontwikkeling, geringe financiële draagkracht, een soms van organisatie afkerige godsdienstige gezindheid in deze streken meer dan elders van betekenis is. Bij grote sociale differentiatie binnen de boerenstand, zoals dat bijvoorbeeld in de Betuwe voorkomt, is de kans groot dat de grote boeren, ook wanneer zij gering in aantal zijn, de enige groepering vormen waaruit het verenigingsleven zijn leden kan putten. Onder bepaalde pachtverhoudingen kunnen dergelijke si-

tuaties nog verscherpt worden. Ook kan de samenleving in deze streken in vele opzichten een afwijkend stelsel van normen, waarden en idealen hebben. Het is dan ook zaak, bij het verklaren van de belangstelling voor het verenigingsleven steeds rekening te houden met de voor de streek geldende sociaal-culturele achtergronden van de bevolking.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat waar wij een geringe deelneming in de standsorganisatie aantreffen, ook de belangstelling voor andere verenigingen gering zal zijn. Ook dit is een verschijnsel, waar velen in de praktijk mee in aanraking zijn gekomen. Hier willen wij er slechts één voorbeeld van geven, dat wij ontleenen aan een bestudering van een mogelijke invloed van de N.F.O. op de mate waarin grondgebruikers zijn georganiseerd. In de Tielerwaard en de Betuwe, waar het fruitareaal ongeveer 30% van de cultuurgrond beslaat, is slechts 7 à 8% van alle grondgebruikers bij de N.F.O. aangesloten, in het Kleigebied van de Kromme Rijn, waar de fruitteelt relatief van dezelfde omvang is, is 25% van alle grondgebruikers bij de N.F.O. aangesloten, terwijl ook de standsorganisatie er een grotere plaats inneemt.

Onze conclusie moet tenslotte luiden, dat ter verklaring van de mate, waarin de grondgebruikers zich regionaal laten organiseren, een aantal algemeen werkende factoren kunnen worden genoemd, maar dat de eigen aard van de streek de mate waarin deze factoren zich doen gelden, sterk beïnvloedt. Deze specifieke factoren kunnen slechts door regionale studie in voldoende mate worden achterhaald. Dan zal tevens blijken in hoeverre oorzaken van min of meer toevallige aard, zoals de aanwezigheid van stimulerende persoonlijkheden, een rol spelen. Hoewel wij aan dergelijke factoren in dit algemeen gehouden betoog geen aandacht kunnen schenken, mag men de werking ervan geenszins bij voorbaat uitsluiten.

§ 5. De aantalsverhoudingen tussen KNLC, NCBTB en KNBTB.

Tot nu toe werd in onze analyse geen onderscheid gemaakt tussen de organisaties waarvan de georganiseerden lid waren. Wij onderzochten slechts hoeveel boeren georganiseerd waren en welke factoren van invloed konden zijn op de mate van georganiseerd zijn. Thans willen wij de groep van georganiseerden nader onderzoeken en bezien hoe de drie standsorganisaties zich onderling verhouden in ledental. In onderstaande tabel wordt voor Nederland als geheel per grootteklasse vermeld, welk percentage der georganiseerden lid is van KNLC, NCBTB en KNBTB.

Uit Tabel VII blijkt dat bijna de helft van de georganiseerden tot een R.K.-standsorganisatie behoort en ruim een derde tot de algemene organisaties, de maatschappijen van landbouw of landbouwgenootschappen. Nog geen vijfde gedeelte van de georganiseerden behoort tot de protestants-christelijke organisaties. Wanneer we echter een blik werpen op de verdeling van de georganiseerden over de onderscheiden grootteklassen afzonderlijk, blijkt dat van de boeren met meer dan 15 ha de meesten behoren tot het KNLC, terwijl van de boeren met meer dan 30 ha driemaal zoveel

gr. klasse	KNLC	NCTBT	KNBTB	TOTAAL
1 - 5 ha	29	15	56	100
5 - 10 ha	30	14	56	100
10 - 15 ha	35	16	50	100
15 - 30 ha	44	20	36	100
30 ha en meer	60	20	20	100
Totaal	36	16	48	100

Tabel VII. Procentuele verdeling van de georganiseerde grondgebruikers naar organisatie, voor Nederland als geheel. (Percentage distribution of organized farmers by union and size of farm for the Netherlands as a whole.)

boeren lid zijn van het KNLC dan van NCBTB of KNBTB, die hier elkaar in ledental niets ontlopen. De samenstelling van de drie organisaties naar bedrijfsgrootte is dus aanzienlijk verschillend, zoals ook duidelijk blijkt uit de volgende tabel, waar het aantal leden van iedere organisatie op 100 is gesteld.

gr. klasse	KNLC	NCBTB	KNBTB
1 - 5 ha	21	24	31
5 - 10 ha	25	26	35
10 - 15 ha	17	17	18
15 - 30 ha	24	24	14
30 ha en meer	12	9	3
Totaal	100	100	100

Tabel VIII. Procentuele samenstelling van de drie standsorganisaties naar de bedrijfsgrootte van de leden, voor Nederland als geheel. (Percentage composition of the three unions by size of farm for the Netherlands as a whole.)

De verhoudingen die we in voorgaande tabellen voor geheel Nederland vonden, gelden uiteraard niet voor de afzonderlijke provincies en landbouwgebieden.

In Tabel X en Bijlage III wordt de procentuele verdeling van de georganiseerden over de drie organisaties vermeld voor resp. de provincies en de landbouwgebieden, terwijl de cartogrammen VIII, IX en X de cijfers, vermeld in Bijlage III, in beeld brengen.

De R. K. standsorganisatie is dus in vier provincies de grootste; in Brabant en Limburg met een zo overwegend katholieke bevolking komen de andere organisaties niet of bijna niet aan bod. In de overige provincies is het KNLC de grootste organisatie, in het bijzonder in de provincies Groningen, Friesland, Drente en Zeeland. De CBTB is in de meeste provincies de kleinste organisatie en slechts in Utrecht telt de CBTB meer leden dan het KNLC.

Ten aanzien van de vraag in hoeverre in de verschillende provincies het percentage leden van het KNLC onder de georganiseerden toeneemt met het toenemen van de bedrijfsgrootte, verwijzen wij naar Bijlage III. Hieruit valt duidelijk af te leiden dat niet overal

Provincie	KNLC	NCBTB	KNBTB	TOTAAL
Groningen	57	39	4	100
Friesland	63	31	6	100
Drente	72	23	5	100
Overijssel	45	20	35	100
Gelderland	45	19	36	100
Utrecht	23	29	48	100
Noord-Holland	37	12	52	100
Zuid-Holland	38	31	31	100
Zeeland	67	14	19	100
Noord-Brabant	3	1	96	100
Limburg	0	0	100	100

Tabel IX. Procentuele verdeling van de georganiseerde grondgebruikers naar organisatie per provincie.

(Percentage distribution of organized land cultivators by union and province).

bij toenemende bedrijfsgrootte het percentage KNLC-ers toeneemt. Dit is wel het geval in de provincies Friesland en Gelderland en, zij het met enige onregelmatigheden in de middelste grootteklassen ook in Groningen, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland, in zekere zin ook in Noord-Brabant, maar niet in Drente en Overijssel, waar juist de CBTB met het toenemen van de bedrijfsgrootte steeds sterker vertegenwoordigd is.

Rest thans nog de vraag welke factoren de keuze van organisatie bepalen. Voor de R. K. grondgebruikers is deze vraag eenvoudig. Zelden is een katholieke boer lid van een andere dan de katholieke standsorganisatie. Groningen, maar bovenal Zeeland, vormen een uitzondering. (Zie Tabel IV). Voor Groningen moet waarschijnlijk de oorzaak worden gezocht in het feit, dat de Groninger Maatschappij van Landbouw als een van de oudste standsorganisaties in ons land op grond van haar historische positie nog vrij veel katholieke leden heeft. Men mag echter verwachten, dat de katholieke standsorganisatie, die in Groningen werkt, de ABTB, gezien het feit, dat zijn activiteiten in Groningen gedeeltelijk van na de oorlog dateren, nog leden zal winnen die thans lid zijn van de Groninger Maatschappij. Vermoedelijk geldt dit ook voor de CBTB. Voor Zeeland moet de verklaring waarschijnlijk – althans ten dele – gezocht worden in het feit dat de twee katholieke standsorganisaties die in Zeeland werken, de LTB en de NCB, beide hun kerngebied elders hebben liggen en sterk op de veehouderij gericht zijn. Dit leidt er waarschijnlijk toe, dat vele katholieke akkerbouwers zich niet bij de katholieke standsorganisatie als vakorganisatie thuis voelen en zich liever aansluiten bij de Zeeuwse Landbouw Maatschappij, die vooral een akkerbouworganisatie is, terwijl ook hier vermoedelijk de historische positie van de ZLM een rol speelt. Voor de twee andere organisaties ligt de zaak anders. De christelijke standsorganisatie recruteert haar leden uit orthodox hervormden en gereformeerden, maar anders dan onder de katholieke boeren zijn toch vele orthodoxen bij de algemene standsorganisatie aangesloten. Bovendien zijn vele „bevindelijken” zonder meer tegen organisatie of zij voelen zich niet thuis onder de anders denkende hervormden en gereformeerden, zodat zij

zich dan maar aansluiten bij de „neutrale" organisatie. Zonder plaatselijk onderzoek is het echter onmogelijk de factoren die de keuze beïnvloeden op te sporen, omdat de statistiek de Ned. Herv. niet nader onderscheidt en met deze ongedifferentieerde groep uit sociologisch oogpunt niet te werken is. Wel is het waarschijnlijk dat de grote boeren onder de orthodox hervormden, althans in vele landbouwgebieden, de voorkeur geven aan de algemene standsorganisatie boven de protestants-christelijke.

Samenvatting

In dit bulletin is bij benadering bepaald, welk percentage van de Nederlandse boeren is aangesloten bij een van de drie landelijke standsorganisaties. Er blijken grote regionale verschillen te bestaan, waarbij in het bijzonder Noord-Brabant en Limburg als sterk georganiseerd naar voren springen. Als algemene tendentie kan worden vastgesteld dat met het toenemen van de bedrijfsgrootte ook het percentage georganiseerden toeneemt. Voorts blijken de R.K. boeren sterker georganiseerd te zijn dan de overige boeren. Niettemin kunnen tal van regionale verschillen niet verklaard worden uit godsdienst of bedrijfsgrootte alleen. Wanneer wij het al of niet lid zijn van een standsorganisatie zien als uiting van een bepaalde mentaliteit, zal ter verklaring van de mate van georganiseerd zijn rekening moeten worden gehouden met de gehele sociaal-culturele achtergrond. Al of niet sterk georganiseerd zijn is dan een van de vele aspecten van het bestaande cultuurcomplex. Friesland en Noord-Holland onderscheiden zich niet alleen door hun grotere deelneming aan de standsorganisaties van resp. Utrecht en Zuid-Holland, doch zijn in vele opzichten vooruitstrevender of eerder bereid het nieuwe te aanvaarden.

Het is gewenst er hier met nadruk op te wijzen dat nog veel te weinig bekend is van de sociale invloeden die bij de beslissing tot het al of niet lid worden van een standsorganisatie een rol spelen. Op nader onderzoek mag zeker worden aangedrongen.

Ditzelfde geldt voor de vraag welke omstandigheden hebben bijgedragen tot het bepalen van de keuze van standsorganisatie, waarvan men lid is, in het bijzonder waar het de CBTB of een der in het KNLC verenigde organisaties betreft.

Tenslotte mogen wij hier de suggestie doen, periodiek in de Landbouwinventarisatie een vraag te doen opnemen, die als volgt kan luiden: „Bent U lid van een standsorganisatie? Zo ja, van welke"? Slechts langs deze weg kan men de onvolkomenheden die ons onderzoek noodzakelijkerwijs moesten aankleven, ondervangen, terwijl men met veel geringer kosten nauwkeurig de ontwikkeling van het ledental van de standsorganisaties, gedifferentieerd naar streek en bedrijfsgrootte, zal kunnen volgen.

Aantekeningen

1) Men zie hiervoor verschillende streekrapporten van het Landbouw-Economisch Instituut, rapporten van enige studie-commissies in een aantal streken, enz. Ook de onderzoeken, die binnen het kader van de Afdeling voor Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool werden verricht, hebben vele malen bedoeld verschijnsel vastgesteld.

2) Zoals bekend hebben de meeste standsorganisaties een vrij groot aantal z.g. buitengewone leden, waaronder vele belangstellende dorpsnotabelen. Vanzelfsprekend vallen deze buiten het doel van ons onderzoek. Leden-grondgebruikers met minder dan 1 ha zijn vrijwel alle tuinder. Voor de typische tuinbouwgebieden geeft ons onderzoek derhalve geen volledig beeld van de absolute grootte van de verschillende organisaties, maar daar in de meeste landbouwgebieden het aantal leden met minder dan 1 ha vrijwel nihil is, hebben wij overal deze groep buiten beschouwing gelaten.

3) De hier gebezigde indeling van Nederland in landbouwgebieden dateert van 1912. Een landbouwgebied omvat een aantal gemeenten die agrarisch sterk overeenkomen en een ongeveer gelijksoortige bedrijfsstructuur vertonen.

4) Op grond van het verloop van het totaal aantal grondgebruikers in de jaren vóór 1950 is het moeilijk enige schatting te maken ten aanzien van het totaal aantal grondgebruikers in 1953. In 1950 bedroeg het totaal aantal grondgebruikers met 1 ha of meer 103.1% van het totaal in 1930, hetgeen voor het jaar 1953 een zo kleine toeneming zou betekenen, dat het door ons berekende percentage georganiseerde boeren daardoor niet zou veranderen. De toename is echter niet voor alle grootteklassen dezelfde, maar, de trend over de periode 1930 - 1950 doortrekkend, moeten we tot de conclusie komen dat gemiddeld voor Nederland het berekende percentage georganiseerde kleine boeren een half procent te laag is, voor de boeren met 5 - 10 ha anderhalf procent te hoog. Het is echter geenszins zeker dat na 1950 het aantal bedrijven met meer dan 1 ha zal zijn toegenomen. De ontwikkeling van het aantal bedrijven toont namelijk in en gedurende de eerste jaren na de laatste oorlog een sterke toeneming, n.l. van 234.100 in 1930 en 236.700 in 1938 via 242.600 in 1945 tot 245.000 in 1948 om daarna te dalen tot 241.400 in 1950. Er is reden aan te nemen dat deze daling zich, zij het misschien in verminderd tempo, ook na 1950 nog heeft voortgezet. In ieder geval leert vergelijking van het aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer in 1950 en 1953 ons, dat hun aantal is afgenomen met 2.9%. Anderzijds is het niet waarschijnlijk dat ook het totaal aantal grondgebruikers zo sterk is afgenomen, omdat het aannemelijk is dat velen die in verband met van overheidswege te verstrekken vergunningen er voordeel in zagen zich van hoofdberoep land- of tuinbouwer te noemen, nog wel grondgebruiker zijn, maar dit nu als nevenberoep opgeven. Nemen we een ogenblik aan dat het totaal aantal grondgebruikers in 1953 met 2% t.o.v. 1950 verminderd zou zijn, dan is het percentage georganiseerde boeren in Nederland 1% hoger dan wij in Tabel II vermeldde. Uit het voorgaande moge blijken dat de verandering in het totaal aantal grondgebrui-

kers toch van weinig invloed is op de door ons berekende percentages georganiseerden.

5) Op het feit dat de door ons berekende percentages slechts benaderingen zijn, willen we hier nog eens duidelijk wijzen. In de eerste plaats behoren de leden van de standsorganisaties hun oppervlakte op te geven in kadastrale maat, terwijl onze indeling van het totaal aantal grondgebruikers is geschied op grond van de oppervlakte in gemeten maat. Dit heeft dus tot resultaat dat een aantal boeren die naar gemeten maat gerekend in de grootteklasse van 1 - 5 ha vallen, volgens de ledenregisters in de klasse van 5 - 10 ha vallen. Het door ons berekende percentage georganiseerden in de klasse van 1 - 5 ha is dan te laag, terwijl andere percentages te hoog moeten zijn. Daar staat tegenover dat de meest bevoegden nog wel eens twijfelen aan de juistheid van de door de boeren zelf verstrekte opgave van de grootte van hun bedrijf. Dergelijke foutieve opgaven zijn natuurlijk niet dan met de grootste moeite te achterhalen.

Een ander probleem dat wij niet konden oplossen, waren de dubbeltellingen van leden van meer dan één standsorganisatie. Wij hebben geen concrete gegevens over de omvang van dit verschijnsel, maar het lijkt niet waarschijnlijk dat het van grote betekenis is.

Wil men dergelijke fouten vermijden, dan is er maar één uitweg, n.l. een rechtstreekse telling van het aantal georganiseerden. (Zie de Samenvatting).

6) Uit de Volks- en Beroepstelling 1947 zijn de aantallen bedrijfs- hoofden in de landbouw naar kerkgenootschap bekend. Voor de berekening van het percentage katholieke grondgebruikers in Tabel IV hebben wij aangenomen, dat het percentage, ontleend aan de Volkstelling 1947, ook voor 1950 mocht worden aangehouden en kon worden toegepast op de grondgebruikers, bekend uit de Landbouwtelling.

7) men leze over de mentaliteit van het Nederlandse katholicisme: F. van Heek, Het geboorteniveau van de Rooms-Katholieken in Nederland.

SUMMARY

PARTICIPATION OF FARMERS IN FARMERS' UNIONS

The Unions

The purpose of the associations of farmers and growers is to promote the general interests of agriculturists. The various local organizations are associated with provincial or regional associations, which, in turn, are parts of one of the three national farmers' unions in the Netherlands. The oldest of these unions is the K.N.L.C. (Royal Dutch Agricultural Committee). It is not tied up to a certain religious denomination. The second one, the N.C.B.T.B. (Netherlands Christian Farmers' and Growers' Union) draws its membership mainly from the Calvinist and Dutch Reformed farmers. The third union is the K.N.B.T.B. (Netherlands Catholic Farmers' and Growers' Union) with only Catholic members.

The objectives and methods of the associations vary little. On matters of agricultural policy there is, in general, co-operation. The methods used by the associations are as follows:

1) organizing meetings of farmers and growers; 2) establishing agricultural schools; 3) organizing lectures on subjects of interest to agriculturists; 4) encouraging farmers to try out new farm practices; 5) publishing a weekly bulletin.

In addition to the above mentioned methods, the organizations frequently take the initiative in setting up farming associations for technical purposes, and farmers' co-operatives as well.

After World War II the three national farmers' unions formed, together with the three national agricultural labourers' unions, the "Foundation of Agriculture". The main task of this body was to regulate co-operation between employers and employees and to advise the government on agricultural affairs. The Foundation now has been transformed into a statutory trade organization, the "Landbouwschap". Hence, the importance of the farmers' unions on national level has grown considerably.

The survey

One of the purposes of this study was to investigate the number of Dutch land utilizers operating a farm or market garden of their own, who are members of an association. Most of the investigation was conducted in the summer of 1953. The union members listed on the various membership registers were counted and classified by size of farm and agricultural districts. Members not gaining their living through agriculture or operating farms of less than 1 hectare ($\pm 2,5$ acre) are excluded. Hence, the total membership is somewhat higher than the figures in Table I indicate.

The agricultural census of 1950 gives the total number of land

utilizers in the Netherlands. The figures for 1953 only indicate the number of agriculturists whose main occupation is farmer or grower. Those not belonging to this category rarely are members of a farmers' union and the size of their land seldom exceeds 5 hectares. The influence of this group on the total average, however, is considerable, since there is a large number of cultivators of holdings with less than 5 hectares. (See Figure 8).

The classification by size of farm needs no comment, if only one bears in mind the very intensive way of farming in the Netherlands. For the regional classification, both the division of the country into 11 provinces and the division into 85 agricultural districts are used. The latter division has been in use for purposes of agricultural statistics since 1910 and is based on type of farming. The borderlines of the agricultural districts, it must be noted, do not cross the provincial boundaries. (See Appendix I).

The results

In paragraph 2, figures are given for each province. Table I shows the absolute number of members; in Tables II and III these numbers are given as percentages of the total number of land utilizers and as percentages of the number of land utilizers whose main occupation is farmer or grower. In the first place these percentages reveal great regional differences. The two southern provinces particularly show a very high degree of organization. Since they are also the two provinces with an almost totally Catholic population, the question arises, whether the Catholic farmers are more highly organized than the non-Catholic farmers. In Table IV we tried to answer this question. By comparing the columns 1 and 2 it is clear that in almost all provinces the Catholic land utilizers are more organized, the exceptions being the provinces of Groningen and Zeeland. At the same time Table IV shows the provinces in which the Catholic farmers and growers are more strongly or weakly represented.

Another striking phenomenon is the increasing percentage of organized farmers with increasing size of farm. This increase is strong in some provinces as for example in Groningen, less strong in other provinces, but reaching its highest point in the middle size groups in the provinces of Gelderland, Noord-Brabant and Limburg. Table V makes plausible the hypothesis that, in a district with a large proportion of big farmers, the small-holders are less inclined to participate in the same association as the big farmers. On the other hand, when membership is composed mainly of small farmers, the opposite might be true.

In paragraph 3 a short description is given of the degree of organization by agricultural district. The Figures I/VII give a cartographical picture of the situation both by district and size of farm. The exact figures are given in Appendix II.

In paragraph 4 is tried to analyze the impact of a number of factors on the degree of organization. If we look for reasons why the small farmer does not participate in an association, we must keep in mind that very often he does not consider himself a "real"

farmer, so for him — as he sees it — there is no reason for his being a member of a farmers' union. He thinks the subscription fee, though based on farm size, is too high; he has too little education to be interested in the articles of the farmers' union magazine and very often he is not exclusively or not even chiefly a farm operator and thus his attention is diverted from agricultural affairs. It is not difficult to understand why the farmers unions do not recruit their members in the first place from the 1 - 5 hectare land utilizers. (See Table V). Those of them who are members are growers, or farmers who distinguish themselves from their colleagues by displaying a greater interest in agriculture and by considering themselves to be "real" farmers.

Figure VIII shows the percentage of small farmers and growers (1 - 5 ha) by agricultural district. By comparing this cartograph with the Figures I/IV it is clear that some districts with a large number of small land cultivators are highly organized. In some cases these are typical horticultural districts as for example Westland in Zuid-Holland and in Noord-Holland Geestmerambacht, Drechterland and Noordelijk Westfriesland. Other horticultural districts, however, are much less organized. This must be explained by the fact that such districts are less homogeneously horticultural.

The Catholic influence on the degree of organization can at least be partly explained by the narrow bonds between the Catholic Church and social life of Roman Catholics in the Netherlands. Nowhere in Western Europe does the Catholic Church exercise such an influence on every day activities of its members as is the case in the Netherlands. But this factor alone does not explain the exceptionally high degree of organization amongst the southern Catholics. Another factor comes in, viz. the merging of co-operatives and local unions. Many farmers are motivated to become a member of the union by pointing to the possibility of buying cheap fodder and fertilizers. This merging of co-operatives and local unions is not confined to the South, but nowhere has it been developed to such an extent as in the provinces of Noord-Brabant and Limburg.

Explaining the degree of organization, however, is not possible by size of farm and religious denomination only. Though difficult to analyze and, as a concept often misunderstood, regional mentality plays a prominent part in the willingness to participate in farmers' unions. Poor education, social and geographical isolation, financial weakness, religious ideas averse to secular organization etc., do not further the farmers' insight into the benefits of organization. It is striking that in several instances just those districts that are weekly organized are recognized to be inhabited by a "conservative" population and sometimes are called "backward areas".

On the basis of quantitative data not all factors of importance can be discovered. More investigation, especially of a qualitative nature, is necessary.

The last paragraph deals with the membership figures of the three unions separately. Though only 40% of the Dutch farmers belong to the Roman Catholic Church, 48% of the organized land utilizers

belong to a Roman Catholic union. (Table IV and VII). But as Table VII also shows, the Catholic farmers and growers are strongly over-represented in the smaller size groups and under-represented amongst the big farmers. This can be explained by the concentration of the Catholic small farmers and growers in districts where small farming and horticulture is characteristic, but another cause is the non-participation of non-Catholic small-holders in union membership. The K. N. L. C. is over-represented as to the farms of 15 hectares and over. The N. C. B. T. B. has a position in between. The membership composition of the three unions by size of farm, as shown in Table VIII, makes clear that the K. N. L. C. is much more an organization of big farmers than the K. N. B. T. B.

The dominance of the K. N. B. T. B. is attained by its large number of members in Noord-Brabant and Limburg and, in a less degree, in Utrecht and Noord-Holland (in the other provinces the K. N. L. C. is the largest union). Table IX shows the proportional figures by province. Appendix III by agricultural district. (see also the cartographs, Figures IX/XI).

Finally we dealt with the question of the factors which define the choice of a union. The Roman Catholic unions consist of Catholic members only: Catholic farmers and growers are for the greater part members of a Catholic union. Only in Groningen and Zeeland a considerable number of Roman Catholic farmers might be a member of the "general" union (K. N. L. C.), since in these provinces the associations, affiliated to the K. N. L. C., occupy a historically strong position.

The N. C. B. T. B., likewise based on religious denomination, reflects the fact that the Protestant Churches in the Netherlands are split up into so many sub-denominations that it is difficult to unite them into one union. The Calvinists are almost always organized in the N. C. B. T. B., but this fact in some regions causes many orthodox-reformed farmers to join a union of the K. N. L. C. Members of the liberal denominations, as for instance the modernists in the reformed church, the Lutherians, the Baptists etc. as well as the non-religious farmers, participate almost without exception in the K. N. L. C.

BIJLAGE I.

NAMEN DER LANDBOUWGEBIEDEN

GRONINGEN

1. Centrale weidestreek
2. Noordelijke bouwstreek
3. Noordelijk Westerkwartier
4. Centrale bouwstreek
5. Klein-Oldambt
6. Nieuw-Oldambt
7. Oud-Oldambt
8. Woldstreek
9. Veenkoloniën
10. Zuidelijk Westerkwartier
11. Goorecht
12. Westerwolde

FRIESLAND

1. Kleiweidestreek
2. Veenweidestreek
3. Eilanden { Ameland
 { Schiermonnikoog
4. De Wouden
5. Kleibouwstreek

DRENTE

1. Zandgebied
2. Veen- en zandgebied
3. Noordelijke randgemeenten
4. Zuidelijke randgemeenten

OVERIJSEL

1. Weidegebied
2. Zand- en veengebied
3. Zandgebied
4. IJsselstreek
5. Noordoostpolder

GELDERLAND

1. Veluwezoom
2. Nederveluwe
3. Overveluwe
4. Oostelijke Veluwe
5. Graafschap Zutphen
6. Rijk van Nijmegen
7. IJsselstreek
8. De Lijmers
9. Betuwe
10. Tielerwaard
11. Bommelerwaard
12. Land van Maas en Waal

NOORDHOLLAND

1. Eilanden { Texel
 { Vlieland
 { Terschelling
 { Wieringen
 { Urk
 { Marken
2. Middengewest
3. 't Gein
4. Noordelijke duinstreek
5. Zuidelijke duinstreek
6. Noordelijk Westfriesland
7. Drechterland
8. Geestmerambacht
9. Noord-oostpolders
10. Meerlanden
11. Gooiland
12. Wieringermeer

ZUIDHOLLAND

1. Noordelijk klei- en veengebied
2. Rijnland
3. Zuidhollandse bollen- en weidestreek
4. Westland
5. Delf- en Schieland
6. Land van Gouda en Woerden
7. Krimpenerwaard
8. Alblasserwaard en Vijfherenlanden
9. Rijn-, Delf- en Schielandse droogmakerijen
10. IJsselmonde en Dordse Waard
11. Hoekse Waard
12. Voorne, Putten en Rozenburg
13. Goeree en Overflakkee

ZEELAND

1. Tholen en St. Philipsland
2. Schouwen en Duiveland
3. Noordbeveland
4. Zuidbeveland
5. Walcheren
6. Zeeuws-Vlaanderen, westelijk deel
7. Zeeuws-Vlaanderen, oostelijk deel

NOORDBRABANT

1. Noordwestelijke zeekleigronden
2. Land van Heusden en Altena
3. Maaskant
4. Land van Cuyk
5. Westelijke zandgronden
6. Meijerij
7. Zuidelijke en oostelijke zandgronden

LIMBURG

1. Noord-Limburg
2. Zuid-Limburg

NEDERLAND

Indeling in landbouwgebieden
The division of the Netherlands
into provinces and agricultural
districts

Bijlage I
Appendix I

AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

BIJLAGE II.

PERCENTAGE GEORGANISEERDEN PER LANDBOUWGEBIED;

A. alle grondgebruikers

B. land- en tuinbouwers

APPENDIX IIPERCENTAGES OF ORGANIZED FARMERS AND GROWERS BY
AGRICULTURAL DISTRICT

A. all land cultivators

B. main occupation farmer of grower

Nummer land- bouwgebied	Totaal B	Totaal B	1-5 ha A	1-5 ha B	5-10 ha B	10-15 ha B	15 ha e. m. B	
Groningen								
1	46	52	17	27	39	56	68	1
2	51	63	16	28	29	44	89	2
3	49	59	13	23	28	46	85	3
4	63	71	29	42	35	68	100	4
5	44	58	5	13	14	39	88	5
6	51	63	1	3	10	35	79	6
7	47	59	13	33	26	52	79	7
8	70	81	27	46	48	67	100	8
9	64	72	31	52	34	60	91	9
10	34	40	18	26	43	52	68	10
11	16	17	9	13	16	42	12	11
12	44	52	11	23	44	62	68	12
Friesland								
1	76	83	37	49	72	93	98	1
2	73	78	30	44	66	90	87	2
3	71	81	38	65	87	83	83	3
4	55	63	26	37	62	85	84	4
5	59	66	32	42	68	77	93	5
Drente								
1	54	59	25	39	51	70	76	1
2	55	64	33	66	58	62	70	2
3	38	43	27	33	44	57	55	3
4	52	60	30	45	58	72	83	4
Overijssel								
1	42	46	25	34	44	53	61	1
2	45	55	23	37	57	70	77	2
3	51	63	27	49	62	79	75	3
4	57	66	34	50	62	84	75	4
5	-	82	-	67	40	75	83	5
Gelderland								
1	43	60	23	46	63	48	85	1
2	30	33	18	21	39	65	59	2
3	25	29	19	25	33	57	53	3
4	37	48	26	39	55	68	67	4
5	57	66	33	47	68	87	87	5
6	75	93	62	91	91	100	81	6
7	53	63	31	43	69	85	82	7
8	44	56	31	41	66	83	77	8
9	31	37	23	29	43	47	50	9
10	23	28	12	17	28	39	40	10
11	23	26	19	23	24	27	53	11
12	39	46	33	45	46	45	52	12

BIJLAGE II - vervolg

APPENDIX II - continued

Nummer land- bouwgebied	Totaal A	Totaal B	1-5 ha A	1-5 ha B	5-10 ha B	10-15 ha B	15 ha e. m. B	
Utrecht								
1	64	68	41	49	65	65	90	1
2	48	52	22	29	31	52	72	2
3	53	58	23	29	41	55	86	3
4	45	51	22	29	41	52	73	4
5	51	61	21	33	61	69	73	5
6	43	50	19	27	50	87	66	6
Noord-Holland								
1	47	49	10	14	46	79	57	1
2	62	66	34	43	55	77	89	2
3	59	65	25	34	60	73	88	3
4	65	75	35	50	62	80	94	4
5	53	61	39	48	64	89	89	5
6	65	69	57	63	61	84	86	6
7	64	68	61	66	65	80	89	7
8	70	74	65	70	87	89	68	8
9	50	53	30	33	39	66	81	9
10	54	59	25	30	31	72	89	10
11	37	46	35	49	39	58	42	11
12	90	91	-	-	53	100	94	12
Zuid-Holland								
1	56	62	32	44	44	68	75	1
2	56	59	33	39	45	51	87	2
3	36	38	30	32	39	64	65	3
4	56	60	55	59	40	62	94	4
5	48	52	38	43	42	64	71	5
6	73	78	38	52	48	74	100	6
7	47	49	11	12	33	41	90	7
8	40	47	12	21	38	49	67	8
9	43	52	18	27	38	50	81	9
10	41	45	35	41	23	21	82	10
11	38	42	12	15	23	30	77	11
12	42	47	28	31	30	54	80	12
13	17	19	3	4	21	41	64	13
Zeeland								
1	53	60*	45	50*	55*	50*	89*	1
2	79	85*	68	80*	95*	90*	87*	2
3	72	80*	43	50*	70*	95*	95*	3
4	44	50*	30	40*	55*	70*	80*	4
5	72	85	60	85	85	75	85	5
6	53	60	23	30	45	70	79	6
7	54	60	20	30	45	75	87	7
Noord-Brabant								
1	62	68	26	40	59	82	87	1
2	39	51	23	37	53	66	69	2
3	67	78	55	88	66	100	66	3
4	79	85	57	74	84	100	87	4
5	73	83	55	82	80	85	88	5
6	79	91	55	83	86	100	100	6
7	77	86	49	72	83	100	87	7
Limburg								
1	82	90	68	85	91	96	93	1
2	63	77	46	69	82	82	80	2

* bij benadering * approximately

BIJLAGE III.

PERCENTAGE GEORGANISEERDEN PER ORGANISATIE EN PER LANDBOUWGEBIED

APPENDIX III.

PERCENTAGES OF ORGANIZED FARMERS AND GROWERS BY UNION AND AGRICULTURAL DISTRICT

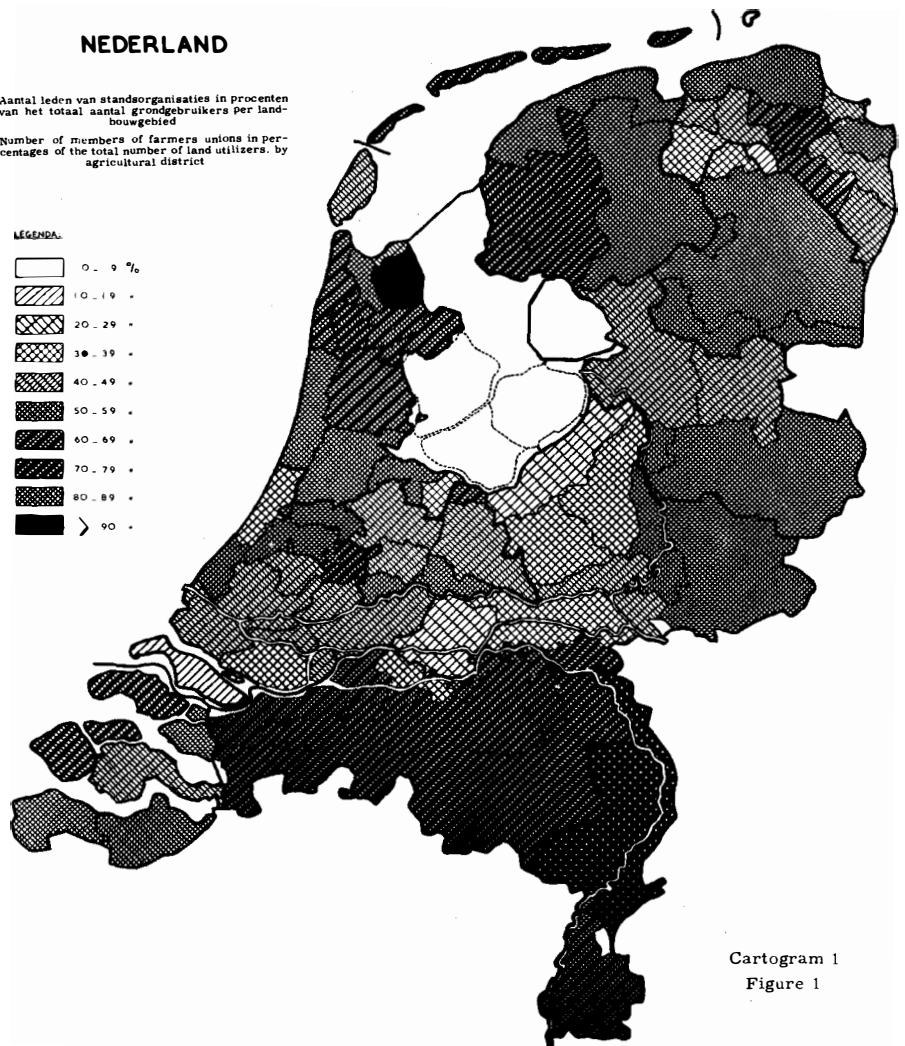
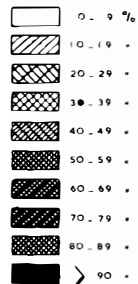
Nummer Land- bouwgebied	KNLC	NCBTB	KNBTB	Nummer Land- bouwgebied	KNLC	NCBTB	KNBTB
1. Groningen	62	38	-	1. Gelderland	62	26	12
2	62	35	3	2	55	44	1
3	52	48	-	3	30	65	5
4	32	67	1	4	69	20	11
5	75	25	-	5	52	18	30
6	85	15	-	6	-	-	100
7	85	15	-	7	58	7	35
8	53	47	-	8	4	3	93
9	80	14	6	9	48	12	40
10	47	53	-	10	65	16	19
11	23	77	-	11	22	28	50
12	27	50	23	12	12	-	88
1. Friesland	61	28	11	1. Utrecht	-	74	26
2	70	21	9	2	27	34	39
3	66	12	22	3	23	28	49
4	66	32	2	4	26	20	54
5	56	42	2	5	22	9	69
1. Drente	73	27	-	6	23	29	48
2	76	14	10	1. Noord-Holland	47	15	38
3	90	10	-	2	55	8	37
4	64	30	6	3	30	24	46
1. Overijssel	53	30	17	4	52	4	44
2	44	45	11	5	21	2	77
3	43	5	52	6	36	5	59
4	51	6	43	7	25	7	68
5	35	39	26	8	24	14	62
1. Zuid-Holland	11	22	67	9	74	4	22
2	17	29	54	10	30	30	40
3	21	12	67	11	7	25	68
4	20	30	50	12	42	30	28
5	28	28	44	1. Zeeland	97	3	-
6	30	23	47	2	87	13	-
7	60	34	6	3	86	14	-
8	45	53	2	4	70	12	18
9	52	21	27	5	74	26	-
10	47	53	-	6	51	11	37
11	85	15	-	7	30	12	59
12	79	19	2	1. Limburg	-	-	100
13	49	31	20	2	-	-	100
1. Noord-Brabant	20	8	72				
2	22	30	48				
3	-	-	100				
4	-	-	100				
5	1	1	98				
6	-	-	100				
7	1	-	99				

NEDERLAND

Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het totaal aantal grondgebruikers per landbouwgebied

Number of members of farmers unions in percentages of the total number of land utilizers, by agricultural district

LEGENDA

Cartogram 1
Figure 1

AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

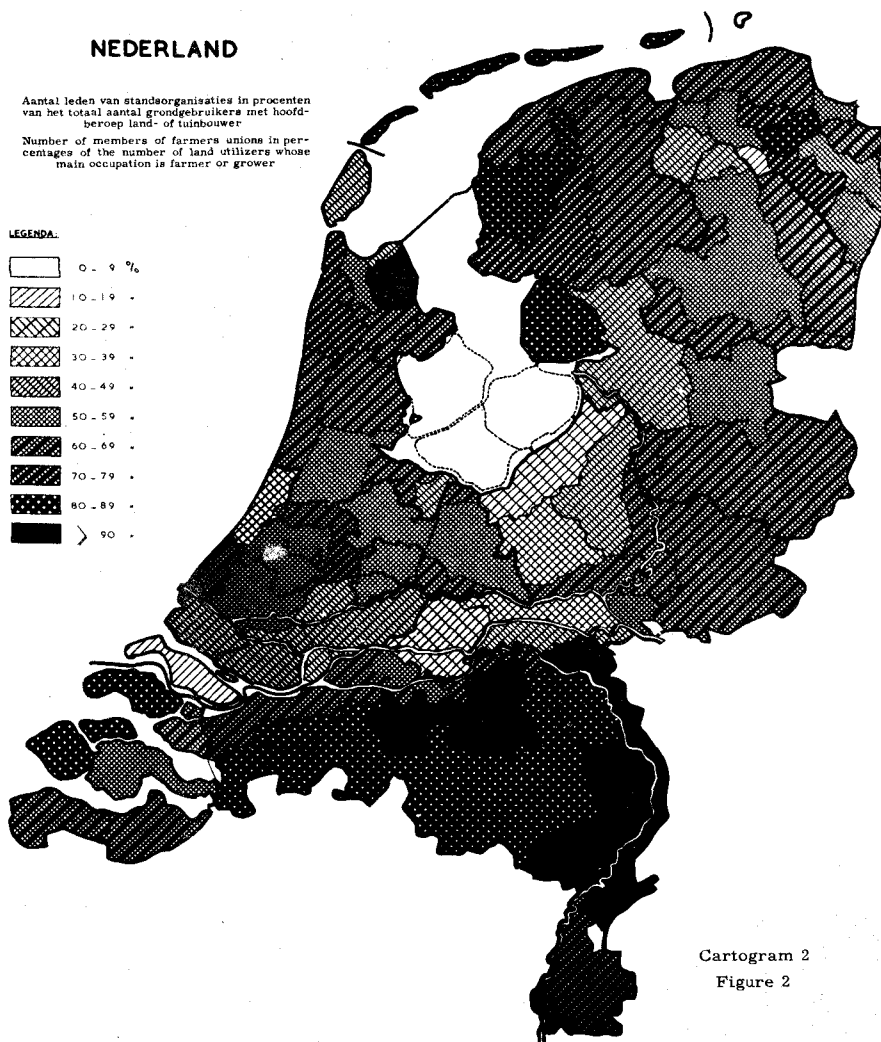
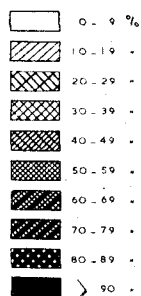
LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

NEDERLAND

Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het totaal aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer

Number of members of farmers unions in percentages of the number of land utilizers whose main occupation is farmer or grower

LEGENDA:

Cartogram 2

Figure 2

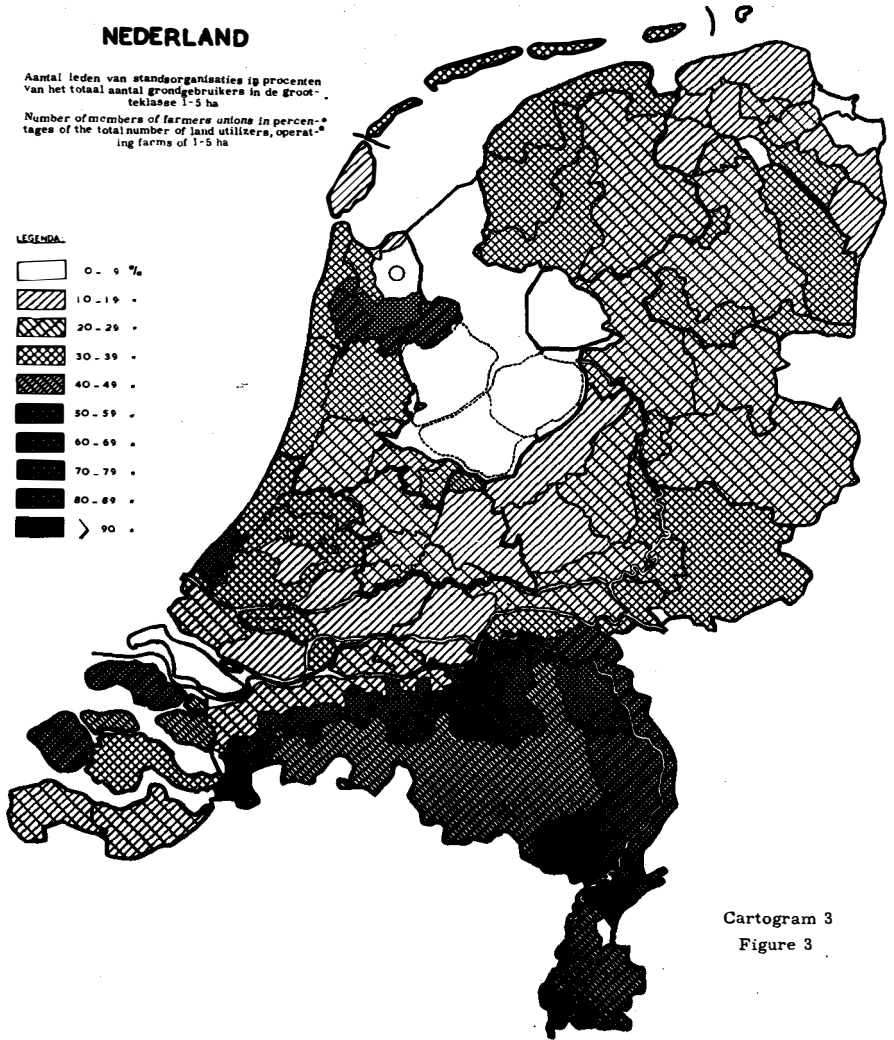
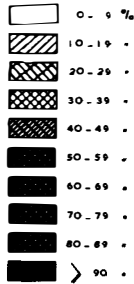
AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY,
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

NEDERLAND

Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het totaal aantal grondgebruikers in de grootteklasse 1-5 ha
 Number of members of farmers unions in percentages of the total number of land utilizers, operating farms of 1-5 ha

LEGENDA

Cartogram 3
 Figure 3

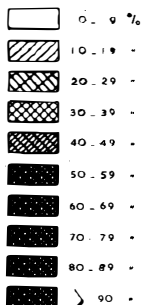
AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
 WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

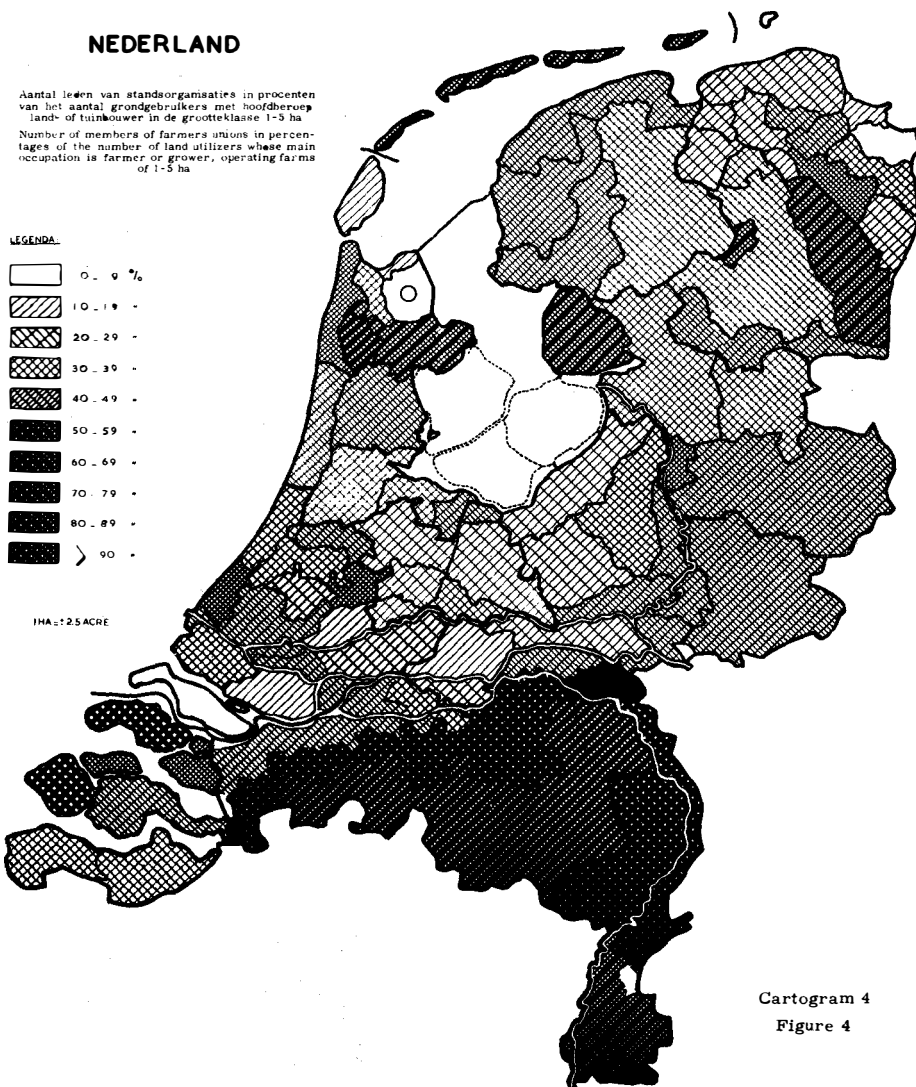
NEDERLAND

Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer in de grootteklasse 1-5 ha
 Number of members of farmers unions in percentages of the number of land utilizers whose main occupation is farmer or grower, operating farms of 1-5 ha

LEGENDA

1 HA = 2.5 ACRE

Cartogram 4

Figure 4

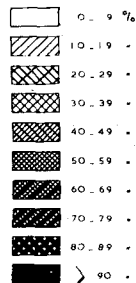
AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
 WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL, WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

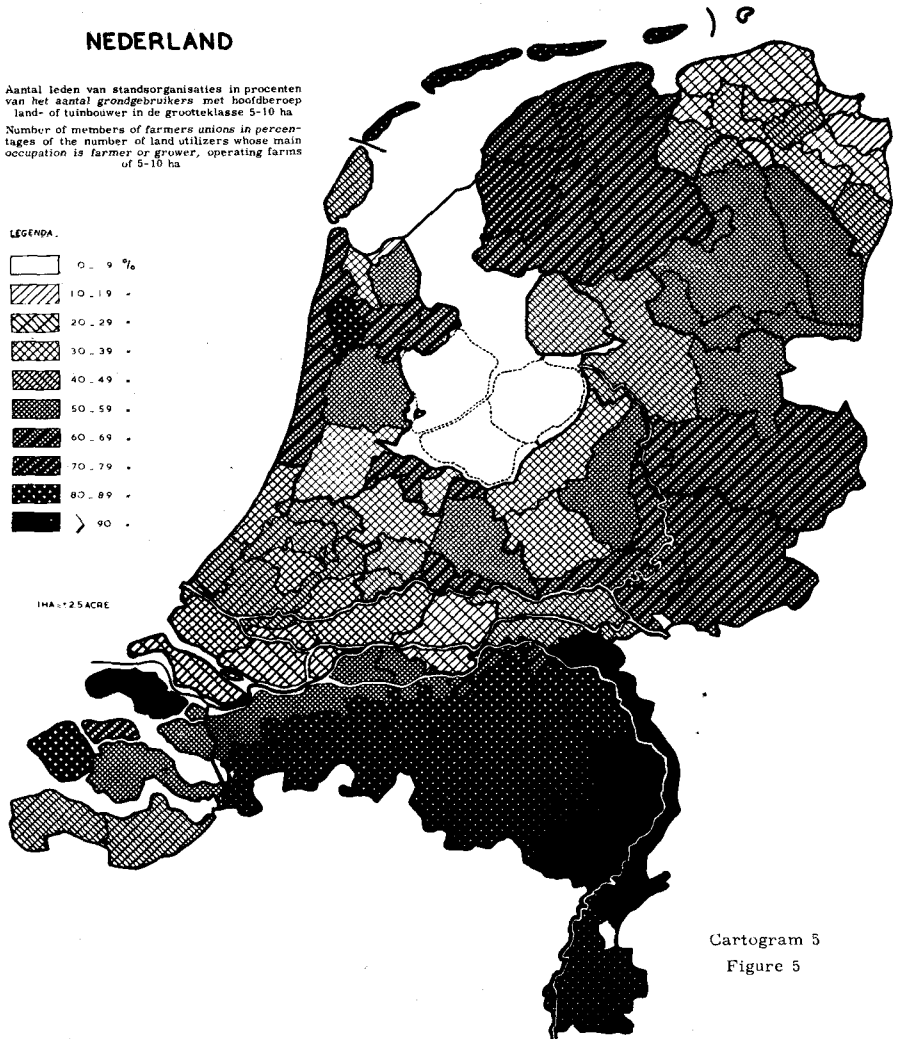
NEDERLAND

Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer in de grootteklasse 5-10 ha
 Number of members of farmers unions in percentages of the number of land utilizers whose main occupation is farmer or grower, operating farms of 5-10 ha

LEGENDA.

1 HA = 2.5 ACRE

Cartogram 5
 Figure 5

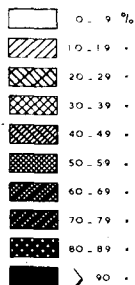
AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
 WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

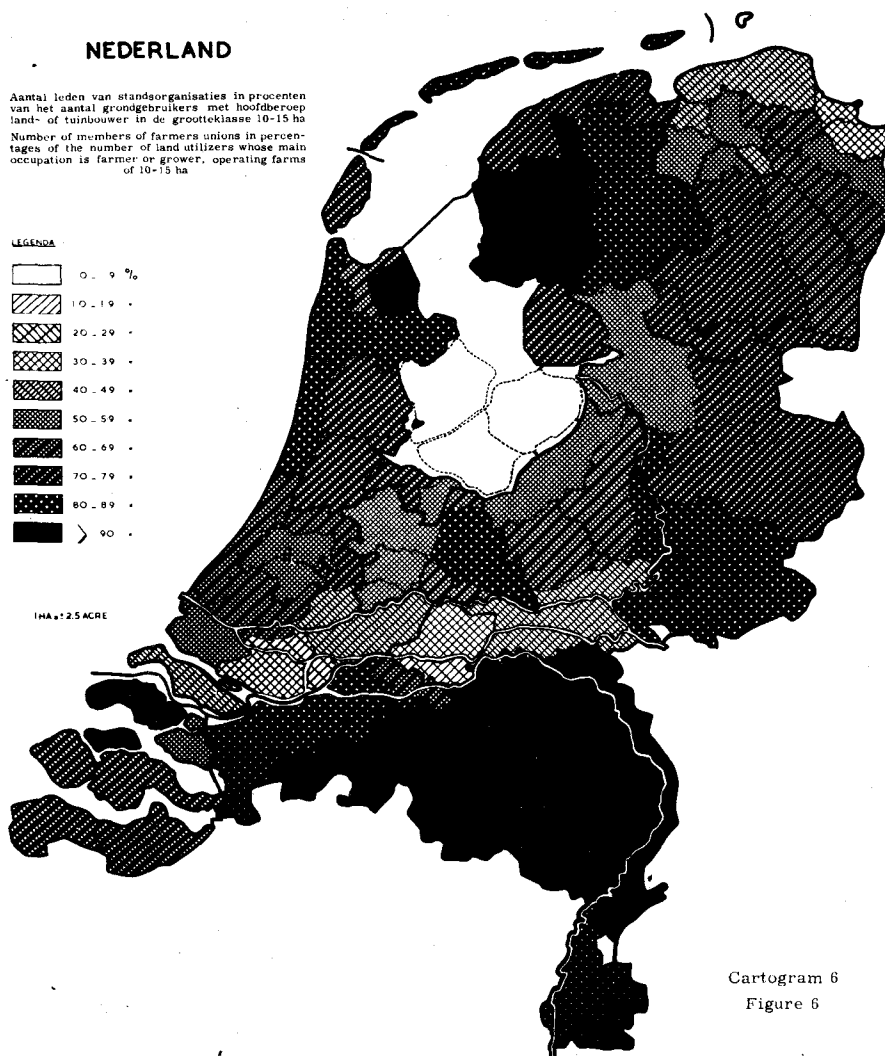
NEDERLAND

Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer in de grootteklasse 10-15 ha
 Number of members of farmers unions in percentages of the number of land utilizers whose main occupation is farmer or grower, operating farms of 10-15 ha

LEGENDA

1 HA = 2.5 ACRE

Cartogram 6
 Figure 6

AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY,
 WAGENINGEN, NETHERLANDS.

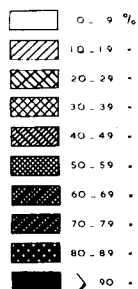
LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

NEDERLAND

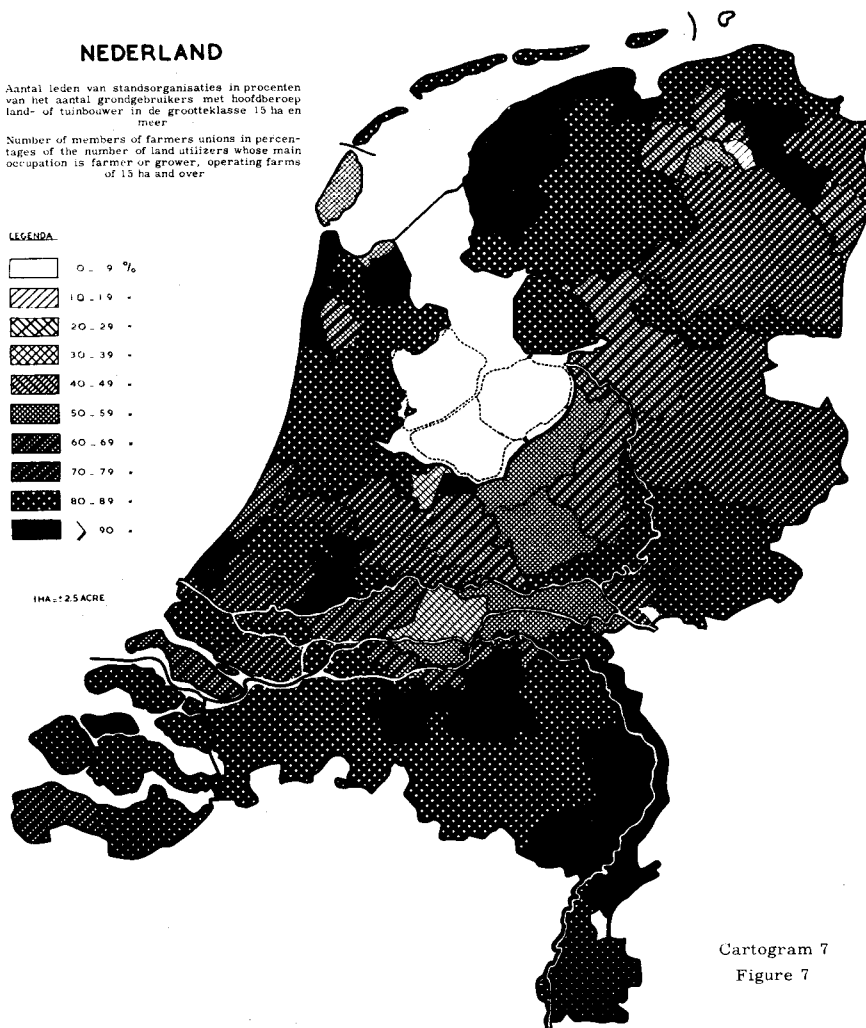
Aantal leden van standsorganisaties in procenten van het aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer in de grootteklasse 15 ha en meer

Number of members of farmers unions in percentages of the number of land utilizers whose main occupation is farmer or grower, operating farms of 15 ha and over

LEGENDA

1HA = 2.5 ACRE

Cartogram 7
Figure 7

AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

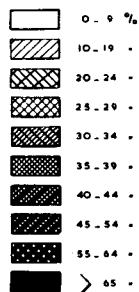
LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

NEDERLAND

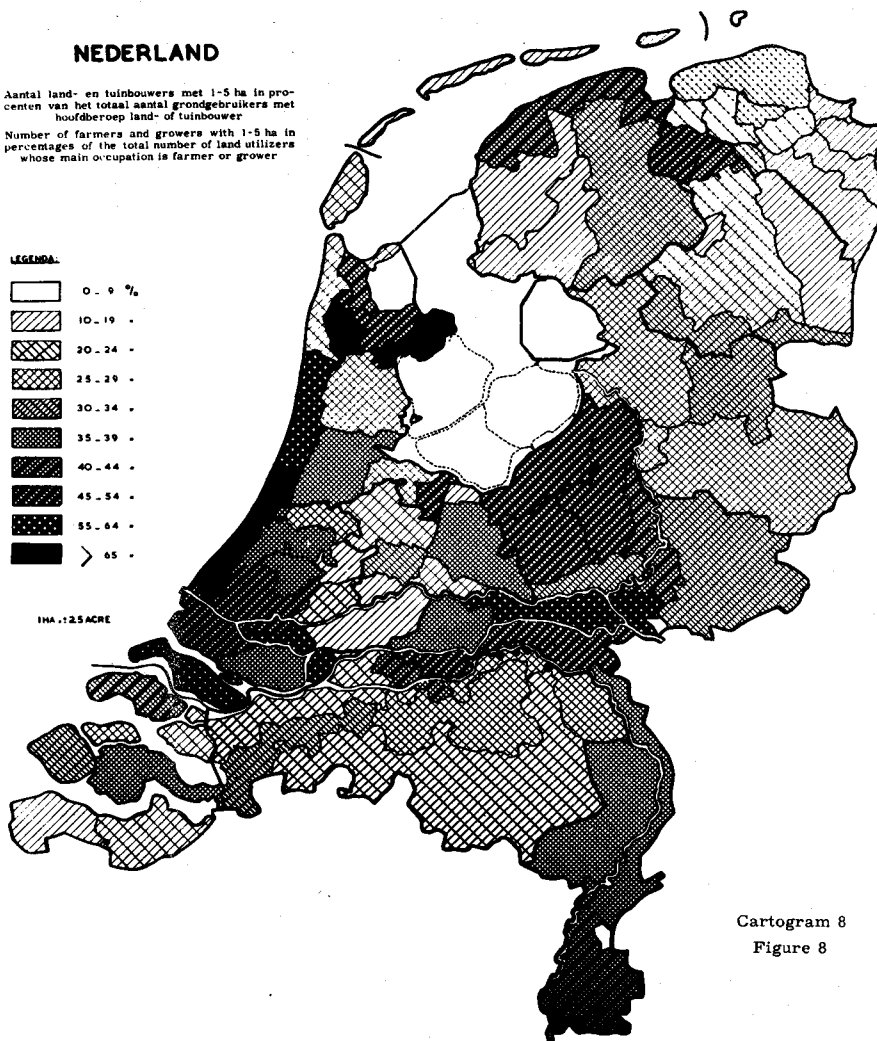
Aantal land- en tuinbouwers met 1-5 ha in procenten van het totaal aantal grondgebruikers met hoofdberoep land- of tuinbouwer

Number of farmers and growers with 1-5 ha in percentages of the total number of land utilizers whose main occupation is farmer or grower

LEGENDA

1 HA = 2.5 ACRE

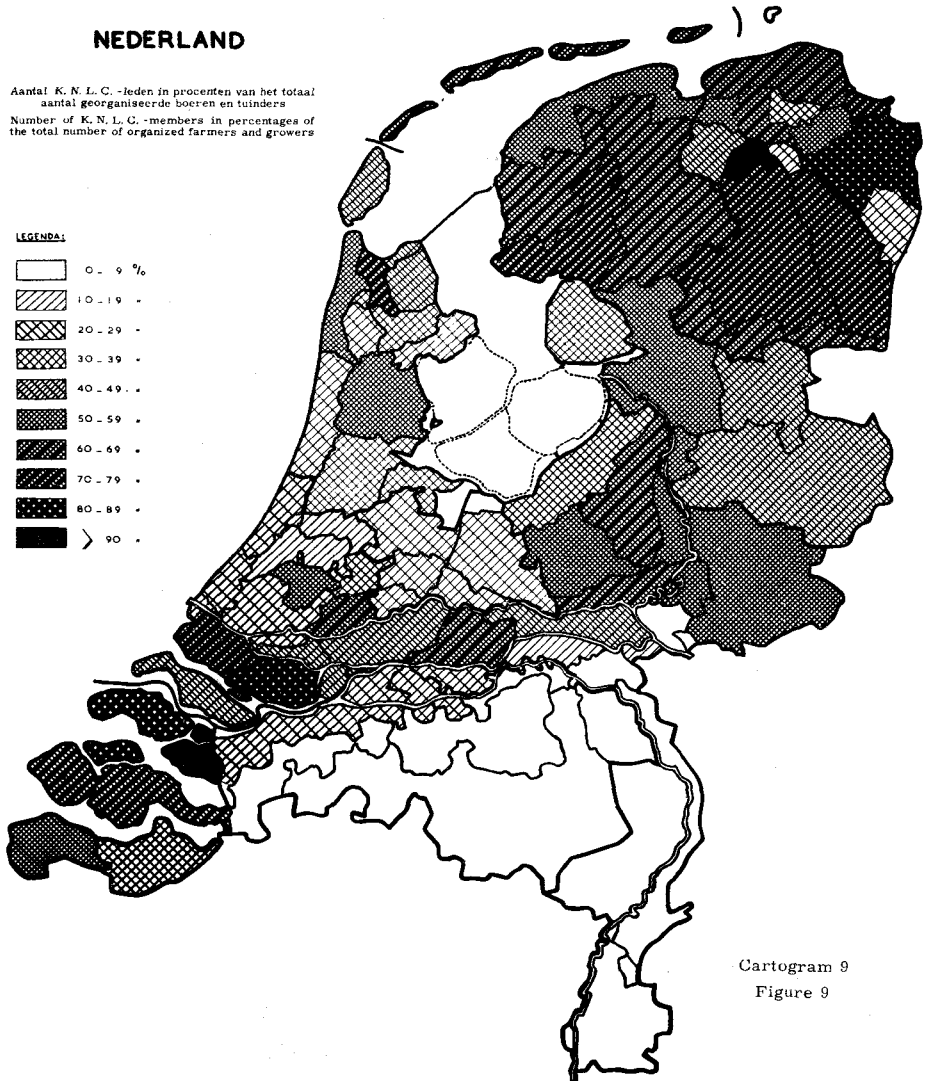
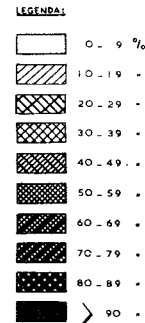
Cartogram 8
Figure 8

AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

NEDERLAND

Aantal K. N. L. G. -leden in procenten van het totaal
aantal georganiseerde boeren en tuinders
Number of K. N. L. G. -members in percentages of
the total number of organized farmers and growers

Cartogram 9
Figure 9

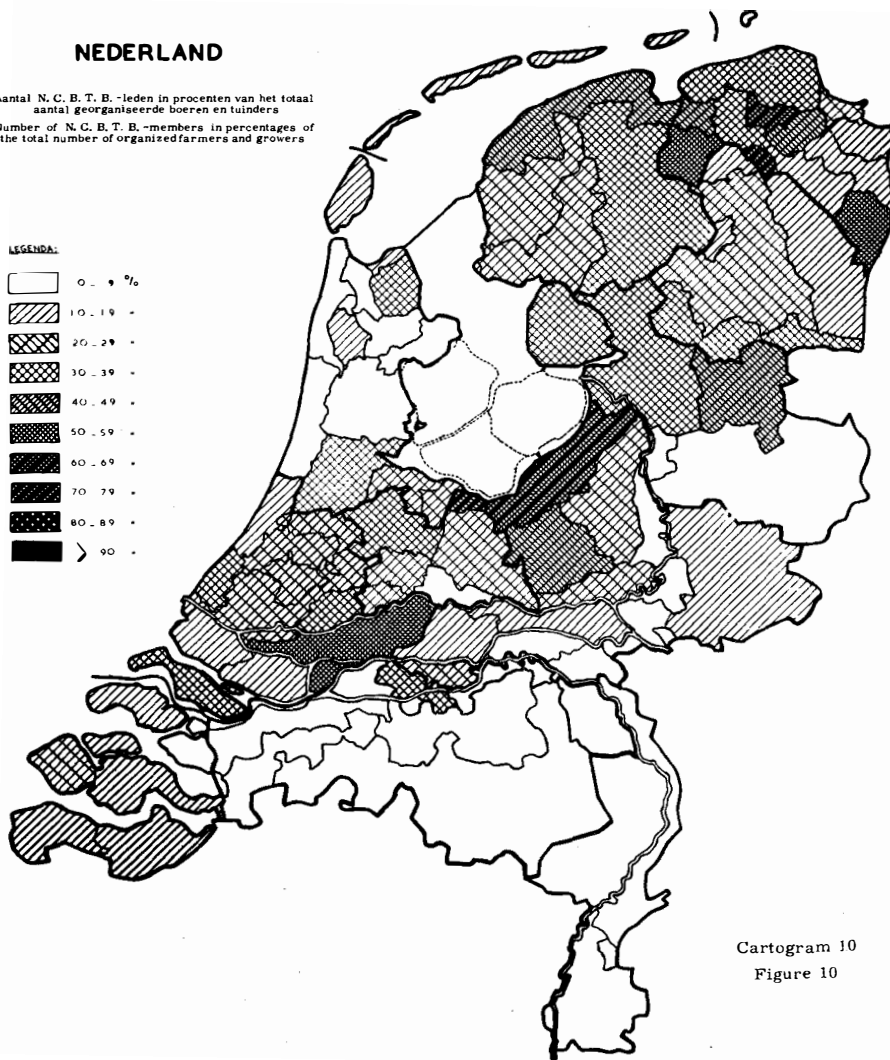
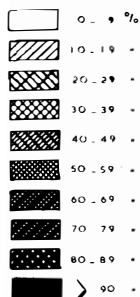
AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

NEDERLAND

Aantal N. C. B. T. B. -leden in procenten van het totaal
aantal georganiseerde boeren en tuinders
Number of N. C. B. T. B. -members in percentages of
the total number of organised farmers and growers

LEGENDA:

Cartogram 10
Figure 10

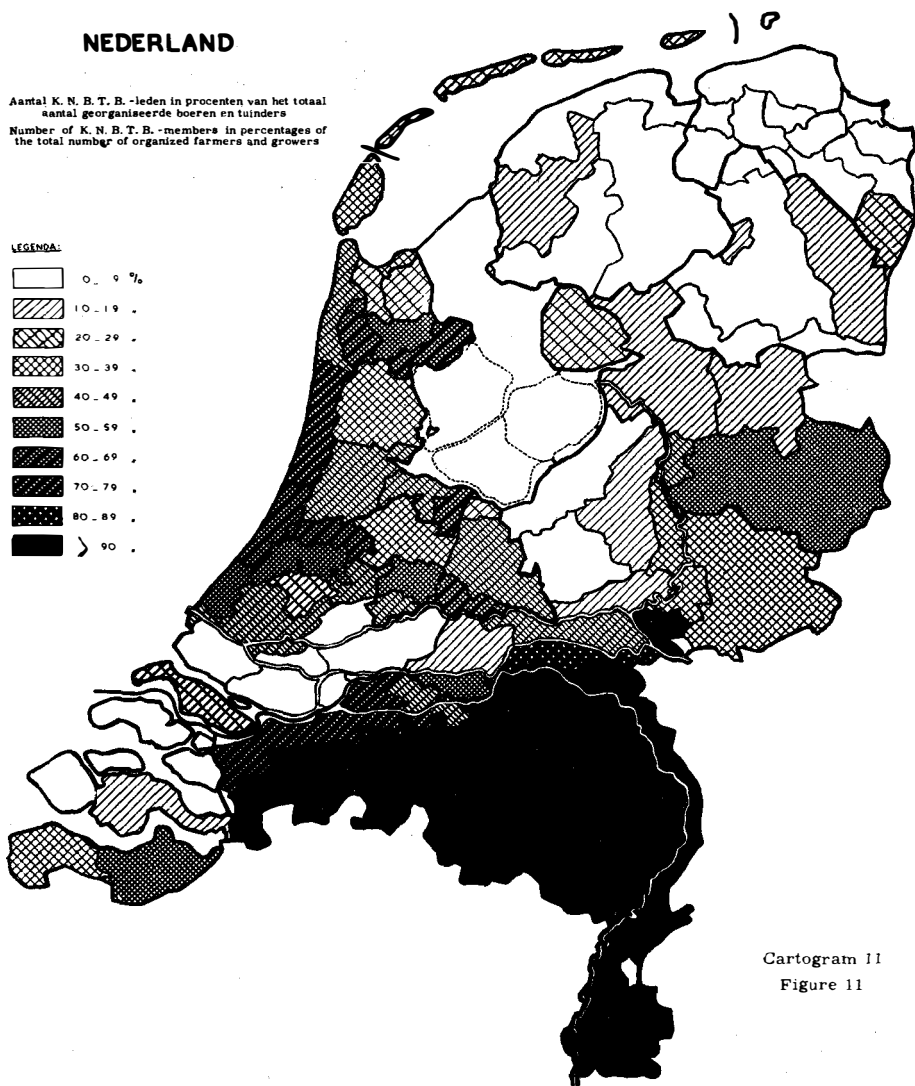
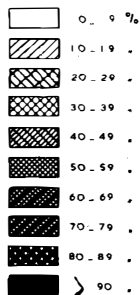
AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.

NEDERLAND

Aantal K. N. B. T. B.-leden in procenten van het totaal
aantal georganiseerde boeren en tuinders
Number of K. N. B. T. B.-members in percentages of
the total number of organized farmers and growers

LEGENDA:

Cartogram 11
Figure 11

AGRICULTURAL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF RURAL SOCIOLOGY.
WAGENINGEN, NETHERLANDS.

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN, AFD. SOCIOLOGIE EN SOCIOGRAFIE.